

Tót Éva

**OKTATÁSI INDIKÁTOROK
AZ OECD INES NETWORK-B TEVÉKENYSÉGE**

Education indicators in the OECD INES
Network-B

No. 264

Tót Éva

Oktatási indikátorok
Az OECD INES Network-B tevékenysége

Education indicators
in the OECD INES Network-B

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2004.

KUTATÁS KÖZBEN 264
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán
Szerkesztőbizottsági tagok: Györgyi Zoltán, Híves Tamás

© Tót Éva, Felsőoktatási Kutatóintézet 2004.

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 396-8

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 4,5 A/5 ív
Készült a Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

1. Az anyag célja és műfaja	5
2. Az indikátorokról	6
3. A Network-B szerepe és működése	8
3.1. A Network-B feladatköre	9
3.2. A Network-B felépítése és működése	9
3.2.1. Adatszolgáltatás	10
3.2.2. Indikátorfejlesztés	11
4. Fő témakörök és tevékenységek	13
4.1. Az átmenet folyamata	14
4.1.1. Új témák	20
4.2. A képzés kimeneti jellemzői	25
4.2.1. Képzettség és keresetek	28
4.2.2. Új kereseti indikátorok kialakítása	32
4.2.3. Új projekt a képzés társadalmi hasznának mérésére	33
4.3. Folyamatos képzés	34
4.3.1. Képzéspolitikai összefüggések	34
4.3.2. A Network-B által tervezett adatfelvételi modul	36
4.3.3. Munkahelyi képzés	40
4.4. Esélyegyenlőség	42
4.4.1. Képzéspolitikai összefüggések	43
4.4.2. Az esélyegyenlőség kulcs-változói	44
4.5. A kompetencia kínálat feltérképezése – mint új téma	46
5. Adatforrások, módszerek, viták	49
6. Az indikátorok alkalmazása	52
Felhasznált irodalom	55
Melléklet	57
Summary	65

1. Az anyag célja és műfaja

Az alábbi írás célja, hogy képet adjon az OECD INES program oktatási indikátorfejlesztő hálózatai egyikének, a Network-B-nek a keretében 1998 óta végzett munka eredményeiről. Műfaját tekintve azonban alapvetően nem beszámoló, hanem olyan összefoglaló, amely néhány fontos téma köré rendezve betekintést ad egy nemzetközi szakmai műhely működésébe.¹ Az eddig még nem közölt adatok, és az indikátorfejlesztő munkára vonatkozó háttér információk közzététele mellett törekszik arra is, hogy a hazai szakmai közönség számára hasznosíthatóvá tegye e munka tanulságait.

Mivel az OECD által kidolgozott oktatási indikátorok fő dokumentuma, az *Education at a Glance* című kiadvány, valamint az ahhoz kapcsolódó elemzések nyomtatott formában vagy az interneten széles kör számára elérhetőek, elsősorban olyan anyagok bemutatására törekedtünk, amelyek eddig kevés figyelmet kaptak, illetve csak szűkebb kör számára voltak hozzáférhetőek.

Ugyanakkor a döntően tematikus megközelítésből adódóan az írás nem csupán az OECD INES projekt vagy kizárólag a Network-B tevékenységét érinti. Az oktatáspolitikai szempontból fontos témakörök bemutatása során kitérünk azoknak a szervezeteknek és párhuzamosan futó projekteknek az eredményeire is, amelyeknek kontextusában a Network-B illetve az INES program egésze működik.

¹ Az anyag összeállításakor jelentős mértékben támaszkodtam a Network-B által készített, és több alkalommal megvitatott stratégia-formáló dokumentumra. (Draft, 2004)

2. Az indikátorokról

Az indikátoroknak – és ezen belül az oktatási indikátoroknak – többféle definíciója, értelmezése és alkalmazási módja lehetséges. E megközelítések jelentős változáson mentek át az elmúlt évtizedek során. Ráadásul az egyes országok gyakorlata is nagy mértékben eltér. Emellett nyilvánvalóan eltérő módon kerülnek kialakításra az egyes indikátorok és indikátorrendszerek nemzetközi szinten (ahol a rendszerek közötti összehasonlítás a fő cél), nemzeti szinten (ahol az oktatáspolitikai programok hatékonyságának mérése lehet az egyik lehetséges funkció) illetve helyi szinten (pl. egy intézmény teljesítményének mérése esetében).

Az anyagnak nem célja az indikátorok témakörének általános tárgyalása, mivel sem jellege, sem terjedelme nem teszi lehetővé a témához kapcsolódó gazdag irodalom áttekintését, vagy az egyes módszertani kérdések elmélyült elemzését. Ezért csak a fő témához kapcsolódóan érintjük ezt a kérdést. Megtehetjük ezt azért is, mivel az oktatási indikátorok, s ezen belül az OECD INES programjának bemutatása már magyarul is hozzáférhető. Az OECD INES programot és az indikátorfejlesztő munka történetét, az oktatási indikátorok alkalmazásának közelmúltban kialakított új modelljét, a program működésének kereteit, és az indikátorok felhasználásának területeit részletesen bemutatja az a magyar nyelvű áttekintés, amely *Jelzések az oktatásról* címmel jelent meg 2003-ban. (Jelzések, 2003)

Az indikátorok olyan jelzőszámok, amelyek lehetővé teszik, hogy képet alkossunk egy jelenség alakulásának folyamatáról, illetve egy rendszer működésének fontos jellemzőiről. Az indikátorok lehetnek „egyszerű” statisztikai adatok (mint például egy adott iskolai végzettséggel rendelkező népesség aránya) vagy több statisztikai adatból konstruált mutatószámok (mint például az oktatási befektetések megtérülési rátája vagy az iskolázással töltött évek várható alakulása). A „semleges” statisztikai adatokat azonban nem számításuk vagy megjelenítésük módja, hanem használatuk célja teszi indikátorrá, azaz egy adott kontextusban az értelmezés révén válnak valamely vizsgálni kívánt folyamat jellemző mutatójává.

Az indikátorok alkalmazása a céloktól függően többféle lehet:

- oktatáspolitikai döntések előkészítése,
- stratégiai célok megfogalmazásának megalapozása,
- döntések, illetve intézkedések hatásainak értékelése,
- várható változások előrejelzése,
- egy adott rendszer gyenge és erős pontjainak bemutatása,
- a képzési rendszer alapfolyamatainak hosszú távú követése.

Az oktatáspolitikai szempontból jelentős indikátorok olyan statisztikai adatokon alapuló jelzőszámok, amelyeket elemzés alapján választanak ki az elérhető adatok halmazából azzal a céllal, hogy a döntések megalapozásához fontosnak ítélt összefüggések értékelése lehetővé váljon. Egy adott oktatáspolitikai cél megfogalmazásakor például – az ezzel foglalkozó szakemberek – kijelölhetik, hogy melyek lesznek azok az indikátorok (mutatószámok), amelyek alkalmasak lehetnek az elérni kívánt célok felé való haladás (mértékének, ütemének, vagy költségeinek) nyomon követésére, és ez lehetőséget kínál a döntéshozók számára, hogy a megvalósítás során, vagy az adott program lezárulásakor a kiválasztott mutatók felhasználásával értékeljék az eredményességet. Természetesen a célnak megfelelő indikátor-rendszer kialakításához, a rendelkezésre álló statisztikai adatok meghatározott csoportjának kiválasztásához szükség van a mérni, illetve követni kívánt folyamatok, illetve rendszer-elemek pontos megfogalmazására, a mérés mikéntjének előzetes értelmezésére. Mivel az adatok önmagukban nem hordoznak jelentést – ezért a felhasználóknak kell megfogalmazniuk, hogy a mutatók révén milyen kérdésekre keresnek választ, mit kívánnak értékelni.

Egy oktatáspolitikai intézkedés hatásának vagy a képzési rendszer egy meghatározó jelentőségű folyamatának megbízható értékeléséhez azonban nem elegendő egyetlen indikátor alkalmazása, mert az aligha lehet alkalmas a folyamat összetettségének megragadására. Könnyen belátható például, hogy annak értékeléséhez, hogy az iskolai esélyegyenlőség biztosítása ill. növelése érdekében tett intézkedések hozzájárultak-e az adott cél megvalósulásához, nem lehet alkalmas csupán egyetlen indikátor használata. Ezért a megalapozott értékelés érdekében egyre inkább indikátor-sorokat használnak, azaz egymás mellé rendelt egyedi indikátorok összessége alapján alkotnak képet egy folyamatról, ill. összefüggésről (lásd részletesebben a 4.1. fejezetet).

3. A Network-B szerepe és működése

Az OECD 35 éve működő Oktatáskutatói és Innovációs Központja (CERI) 1988-ban indított útjára egy olyan programot (*Indicators of Education Systems*, az angol elnevezés alapján rövidítve: INES), amelynek célja az oktatási rendszerek nemzetközi összehasonlítására alkalmas indikátorok fejlesztése. E program egyik legfontosabb „terméke” az *Education at a Glance* című nemzetközi összehasonlító oktatás-statisztikai kiadvány, amely 1992 óta jelenik meg folyamatosan, így 2004 őszén a tizenegyedik alkalommal kerül kiadásra.

Az adatgyűjtést és a kiadvány előkészítését szakértői hálózatok (*network*-ök) segítik. A Network-B egyike ezeknek a hálózatoknak.² A hálózat 1990-ben került létrehozásra azzal a feladattal, hogy kidolgozza a képzés és munkaerőpiac közötti kapcsolatot, azaz a képzés munkaerőpiaci kimenetének indikátorait.

Az *Education at a Glance* (EAG) első, 1992-es kötete már öt olyan indikátort tartalmazott, amelyek a Network-B keretében kerültek kidolgozásra. Ezek az indikátorok a 25-64 év közötti népesség legmagasabb iskolai végzettségének és munkaerőpiaci jelenlétének jellemzőit mutatták be. A népesség legmagasabb iskolázottsági szintjét úgy tekintették, mint ami hozzávetőlegesen mérőeszköze lehet az emberi tőkének, míg a képzettségi szinttől függő kereseti különbségek – a feltevések szerint – jelzést adnak az oktatási befektetés (egyéni) megtérüléséről. Ezek az indikátorok mindmáig használatban vannak. A későbbi EAG kötetekben a Network-B által gondozott indikátorok száma nőtt, és a témák köre is bővült.³ Ezzel a Network-B tevékenysége is szerteágazóbbá vált, fokozatosan kiterjedt a folyamatos képzés, az iskolából a munkába való átmenet, illetve az iskolázás társadalmi és egyéni megtérülésének témakörére.

² E hálózatok közül a Network-A a tanulók tanulmányi eredményességének indikátoraival (és emellett a tanulási motivációval) foglalkozik, míg a Network-C az oktatás folyamatát befolyásoló tényezők (köztük az oktatási szolgáltatások minőségének) elemzését végzi. A Network C működését és az indikátorok alkalmazásának általánosabb kérdéseit bemutató írás ugyancsak elérhető magyarul (Imre A., 2001). A három, betűvel jelölt (A, B, C) hálózat mellett az ún. Technikai Munkacsoport a rendszerszintű oktatás-statisztikai mutatók gondozásáért felelős (pl. a tanulói/hallgatói létszám és a képesítések, a személyzet életkor és munkakör szerinti létszáma, hallgatói mobilitás, oktatási kiadások).

³ Az INES program keretében 1997-ig négy tematikus *network* működött (A,B,C,D). 1997-ben a Network-D megszűnt, az általa gondozott témák egy részét a Network-B vette át.

3.1. A Network-B feladatköre

Jelenleg a Network-B által gondozott indikátorok négy fő téma köré rendeződnek:

- A képzés és a munka közötti átmenet (*Transition*)
- A képzés/oktatás társadalmi és gazdasági kimenete/eredménye (*Socio-economic outcomes of education*)
- Folyamatos képzés (*Continuing Education and Training*, rövidítve: CET)
- Esélyegyenlőség (*Equity*)

A Network-B legutóbbi, 2004 februárjában tartott plenáris ülésén megerősítést nyert, hogy a közeljövőben erre a négy területre összpontosítva folytatódik a munka. A jelzett négy téma közül azonban az esélyegyenlőség nem mint önálló indikátor, hanem mint a másik három terület indikátorainak bemutatásában kiemelten fontos dimenzió kap szerepet.

1996-ban kezdődött, és azóta is folyamatosan zajlik a Network-B stratégiájának újrafogalmazása, feladatkörének pontosítása. E stratégiaformáló viták egyik pontja a Network-B elnevezése. A hálózat eredeti elnevezése "*Student destinations*" volt (azaz a diákok, hallgatók, az iskolából kikerülő munkaezőpiaci irányultsága) amely az akkori kiemelt feladatra utalt. A jelenlegi és tervezett tevékenységeket azonban ma már jobban tükrözi a *Socio-economic outcomes of education* (a képzés társadalmi gazdasági kimenete) megnevezés.

3.2. A Network-B felépítése és működése

Jelenleg a Network-B az alábbi 26 országból, illetve képviselőikből áll:

Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Kanada, Korea, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia, Törökország, Új-Zéland.

Ezeknek az országoknak a zöme rendszeres résztvevője az oktatási indikátorok közzétételének (EAG) illetve a kötet előkészítését szolgáló elemzőmunkának. Az Európai Unió statisztikai központja az Eurostat és szakképzés-fejlesztési ügynöksége a CEDEFOP képviselői szintén rendszeresen részt vesznek a Network plenáris ülésein. A Network-B munkájá-

nak irányításáért Svédország felelős, többnyire e feladattal megbízott svéd statisztikusok végzik a közös munka szervezését.

A Network-B két fő tevékenysége az adatszolgáltatás és az indikátorfejlesztés.

3.2.1. Adatszolgáltatás

A Network-B alapvető tevékenysége az adatszolgáltatás az oktatási indikátorokat bemutató, rendszeres időközönként megjelenő *Education at a Glance* című kiadvány (EAG) számára.

Az adatszolgáltatás menetében az első lépés a közlésre szánt indikátorok kiválasztása. A kiválasztott indikátorokhoz adatgyűjtő lapok (*templates*) készülnek, ezeket szétküldik az egyes országok képviselőinek, akik a rendelkezésre álló nemzeti adatforrásokból elkészítik ill. elkészíttetik a szükséges adatfeldolgozásokat. A Network-ből kikerülő adatokért felelős svéd statisztikusok összegzik a beérkezett nemzeti adatokat, és elkészítik a nemzetközi összehasonlításához a munka-táblázatokat. A Network-B soros plenáris ülésén megvitatja az adatok tartalmi megbízhatóságát, összehasonlíthatóságát és az ahhoz kapcsolódó módszertani kérdéseket, megfogalmazza a szükséges változtatási javaslatokat, illetve ajánlásokat tesz, hogy az adott táblázatot milyen formában lenne célszerű bemutatni a kiadványban.

Ezt követően az OECD megfelelő szervezeti egységei elkészítik az EAG-ban közzétenni kívánt táblázatok összesítését (ennek eredménye az első kézirat) és azt szétküldik a tagországok nemzeti képviselőinek, hogy az esetleges hibákat, hiányosságokat kiszűrjék. A kialakult hazai gyakorlat szerint az INES program nemzeti koordinátora az adatok ellenőrzésébe bevonja az egyes network-ök felelőseit, illetve a hazai adatszolgáltatókat. Az észrevételeket elküldik az EAG kiadását előkészítő szerkesztőknek. Ekkor van mód arra is, hogy az egyes országok, amennyiben valamilyen ok miatt nem kívánják, hogy adataik megjelenjenek az adott táblázatokban, elálljanak az adatközléstől.

Ezt követi a táblázatok tartalmi elemzése alapján elkészített szöveg szétküldése, és hasonló módon az egyes országok képviselőinek bevonásával történő szakmai ill. technikai kontrollja. Az adatgyűjtési és adatszolgáltatási tevékenységnek ma már kialakult, kötött ütemterve van, a kötet többnyire ősszel kerül sajtóbemutatóra. A kiadvány hivatalos megjelenéséig az összehasonlító adattáblák nem kerülhetnek nyilvános felhasználásra (embargo).

Magyarország jelenleg a rendelkezésre álló adatforrások alapján a Network-B által gondozott indikátoroknak csak egy részéhez tud adatot szolgáltatni. Az adatok különböző intézményeknél érhetők el (pl. a KSH-nál, a korábban a MüM égisze alatt működő Munkaügyi és Módszertani

Központ utódánál, az FMM Foglalkoztatási Hivatalánál). Az eddig kialakított munkarend szerint az adat-tulajdonos intézmény felkért munkatársának bevonásával készülnek el a szükséges táblák, amelyek az ellenőrzés után elektronikus úton kerülnek továbbításra.

3.2.2 Indikátorfejlesztés

Az adatközlés mellett, és ahhoz szorosan kapcsolódva a Network-B fontos feladata a használatban lévő indikátorok folyamatos fejlesztése, javítása, finomítása – azaz az összehasonlíthatóságának és megbízhatóságának a növelése, a megfelelő új adatforrások felkutatása.

Az indikátorfejlesztő munka döntő része azonban új indikátorok kidolgozására irányul. E munka keretét az önkéntesség elve alapján alakult munkacsoportok („*subgroups*”) biztosítják, amelyek az évenkénti plenáris ülésen ismertetik a két ülés között végzett munkát, illetve folyamatosan küldik az elkészült munka-anyagokat véleményezésre a Network-B tagjainak. A munkacsoportok munkájának koordinálását többnyire azok a network tagok végzik, akik az adott indikátor kidolgozására az első javaslatot, és az annak háttérét adó elemzést kimunkálták. Az indikátorfejlesztés sok szálon kapcsolódik az egyes országok nemzeti szakmai intézményeiben folyó munkához, a munkacsoportok vezetői többnyire különféle nemzetközi projektek keretében hasonló témákon dolgoznak.

Eddig négy munkacsoport működött folyamatosan. Az iskolából a munkába való átmenet (*Transition*) témakörében alakult munkacsoportot Kanada képviselője vezeti, az emberi tőke (*Human capital*) elnevezésű munkacsoport vezetője az USA delegátusa, a folyamatos képzés (CET) témakörében Svájc, az esélyegyenlőség munkacsoport esetében pedig Belgium képviselője végzi a fejlesztőmunka szervezését, a beszámolók elkészítését. A közelmúltban további munkacsoportok alakítására született javaslat. A Network 2004 novemberében tartott plenáris ülésén a korábbi munkacsoportok tevékenységének újrafogalmazása történt meg. A folyamatos képzés témakörében a Network-ön kívül szerveződő (az Eurostat által végzett) adatfelvételek hasznosítása a cél, az átmenet (*Transition*) témakörben az új feladat egy nemzetközi összehasonlításra is alkalmas monitoring rendszer kimunkálása, a korábbi *Human capital* munkacsoport tevékenysége a CERI-vel közösen szervezett átfogó projekt keretei közé került. Új munkacsoport alakult a Network stratégiájának újrafogalmazása céljából, illetve egy új téma (*Supply of skills – képzettség-kínálat a munkaerőpiacon*) köré szerveződött néhány ország, hogy kísérleti jellegű adatgyűjtést végezzen.

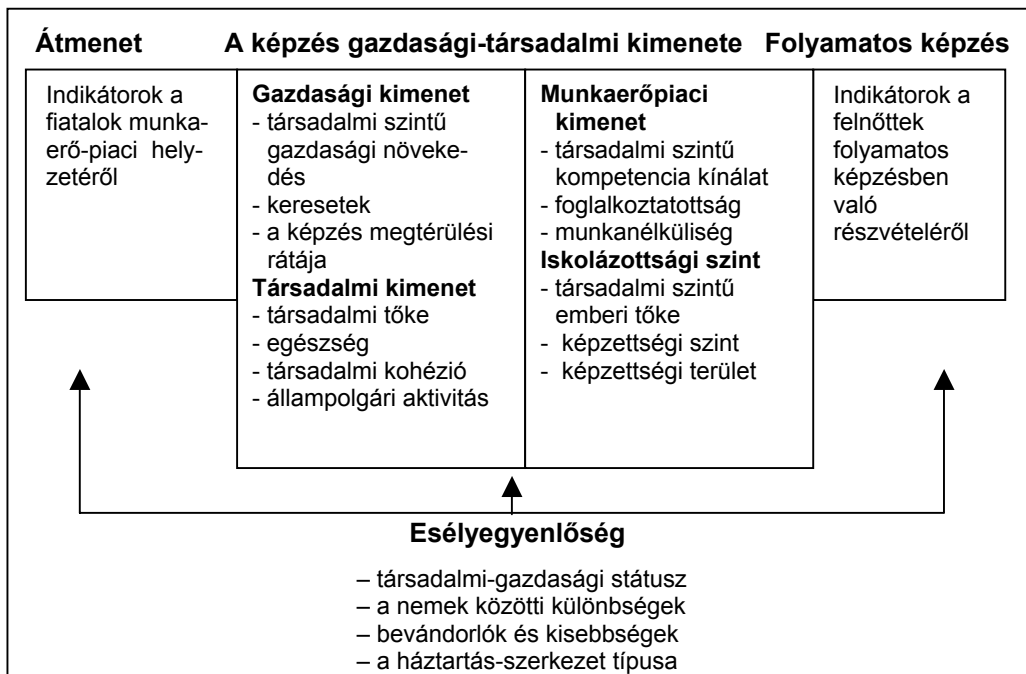
Az új indikátorok kialakítása többnyire a javaslat többszöri, egymást követő üléseken történő megvitatásával kezdődik, majd a plenáris vita eredményei alapján az elérhető adatforrások feltérképezése következik. A mun-

kacsoportban önkéntes alapon tevékenykedő országok először általában kísérleti összehasonlító adatgyűjtést és elemzést végeznek, esetleg javaslatot tesznek a meglévő adatfelvételek kiegészítésére, módosítására, új adatfelvételek indítására. A kísérleti adatgyűjtés és az annak alapján végzett elemzés ismeretében dönt a Network-B plenáris ülése, hogy milyen irányba folytatja a munkát, javaslatot tesz-e az új indikátornak az *Education at a Glance* c. kiadványba történő felvételére. Az alábbi fejezetekben témakörönként mutatjuk be, milyen irányokba indult el, és hol tart jelenleg a fő témákban az indikátorfejlesztés, az új indikátorok kialakítása.

4. Fő témakörök és tevékenységek

A Network-B jelenleg négy kiemelt témakör indikátorait gondozza. Az iskolából a munkapiacra történő átmenet, a képzés kimeneti jellemzői (társadalmi-gazdasági hatása), és a folyamatos képzés témája önálló indikátor-csoportokat alkot, míg az esélyegyenlőség horizontális szempontként van jelen mindhárom indikátor-csoportban.

1. sz. ábra A Network-B által gondozott fő indikátor területek

Az alábbiakban témánként mutatjuk be az egyes indikátorok oktatáspolitikai összefüggéseit, azokat a kérdéseket, amelyeknek megválaszolásához az adott indikátorcsoportok hasznosítható információkat kínálnak. Ezután kitérünk az adatgyűjtés legfontosabb következtetéseire, és az indikátorfejlesztő munka jelenlegi állására.

4.1. Az átmenet folyamata

A kötelező oktatásból a munka világába történő átmenet (az utóbbi években oktatáspolitikai szakemberek körében ezt a speciális életkori szakaszt jelöli röviden az angol *Transition*) igen fontos periódust képvisel, amelynek nem csak a fiatalok életútja szempontjából van meghatározó szerepe. Az átmenet eredményessége, vagyis az, hogy a fiatalok milyen arányban, mennyi idő alatt, milyen egyéni és társadalmi költség árán jutnak el a számukra kívánatos, és a munkaerőpiacon tartósan nevezhető pozíciókba, közvetve fontos jelzést ad a képzési rendszerek működésének hatékonyságáról. A folyamatosan változó gazdasági és társadalmi feltételek között az átmenettel kapcsolatos támogató intézményeknek (pl. pályatanácsadási szolgálatoknak, speciális ifjúsági munkaerőpiaci programoknak) és az azok eszközrendszerét alakító intézkedéseknek lehetőség szerint úgy kell alkalmazkodniuk a változásokhoz, hogy megkönnyítsék a fiatal generációk számára az átmenet folyamatát.

Az átmenet és a képzés kapcsolatát jellemzi az az adat is, amely szerint a vizsgált országokban a 20-24 éves korosztályhoz tartozók, jóval a kötelező iskolázási életkor után, 20-56%-ban képezik magukat tovább, zömmel valamilyen felsőfokú végzettséget adó képzési formában. Az elemzés szerint (de Broucker, 2004) az országok közötti különbségek igen jelentősek, de nem mutatkozik szoros összefüggés a kötelező iskoláztatás hossza és a későbbi képzésben való részvétel mértéke között.

Az indikátorfejlesztő munka alakulásában jelentős szerepet játszanak a képzés- és munkaerő-politika formálásához kapcsolódó új igények. Az iskolából a munka világába történő átmenet problémái a kilencvenes évek második felétől kaptak kiemelt figyelmet. Jelentős tényező volt ebben az a törekvés, hogy feltárják, milyen okok játszanak szerepet abban, hogy miközben a fiatalok iskolázottsága folyamatosan növekszik, az ún. ifjúsági munkanélküliség aránya – a magasan képzett fiatalok csoportjában is – tartósan magas arányszámokat mutat.

Az EAG 1998-as kötetének hat fejezete közül az egyiket teljes egészében az átmenet témakörének szentelték. A fejezet négy indikátor köré rendezte az átmenet folyamatának elemzését.

Ezek az indikátorok a következők voltak:

- a fiatalok egyidejű részvétele a munkában és a képzésben (ez az átmenet időszakát jellemző kettős státuszt mutatja be),
- a képzésben, munkával ill. munkanélküliként töltött várható időtartam,
- az ifjúsági munkanélküliség okai, valamint
- a munkanélküliségnek és az iskolázottsági szintnek az összefüggése.

Ezek az indikátorok a későbbi EAG kötetekben is megjelentek, az egyes tematikus fejezetek szerinti elrendezésük azonban időről időre változott. Sajnálatos módon a hazai adatforrások nem tették lehetővé, hogy az elemzés minden lépésébe bevonják a magyar helyzettel való összevetést, mivel a négy jelzett indikátor közül hazai statisztikai adatok csak az ifjúsági munkanélküliséghez álltak rendelkezésre.

Az átmenet témaköre különösen alkalmas a politikaformálás és az indikátorfejlesztő munka viszonyának bemutatására. Mivel a téma a képzés és munkaerőpiac kapcsolatának különösen érzékeny pontját érinti, ezért számos országban intézkedés-csomagot dolgoztak ki a problémák kezelésére. Ebben a témában jól érzékelhető, milyen előnyöket kínál, ha indikátor-sorokat alkalmaznak az elemzésben, nem csupán egyedi indikátorokat.

Az átmenet folyamatának társadalmi jelentőségét és a beavatkozás lehetőségeit tekintve az alábbi oktatáspolitikai szempontból jelentős témák tűnnek kiemelésre érdemesnek. Ezek a kérdések az átmenet elemzésére szolgáló indikátorok kidolgozásához is vezérfonalat jelentenek.

- Hogyan hatnak az eltérő szintű és irányultságú képzettségek a fiatalok munkaerőpiacon való megjelenésére, beleértve az iskolából végzettség nélkül kikerülőket is? Milyen munkaerőpiaci kimenethez vezetnek az egyes képzési utak? Az eltérő végzettségű új belépők hogyan integrálódnak a munkaerő egészébe?
- Hogyan befolyásolják az eltérő képzési programok és az azokkal kapcsolatos választások az átmenet folyamatát? Milyen képzés-, munkaerőpiac- és szociálpolitikai lépések eredményeznek hatékonyabb támogatást a fiatalok részére az átmenet időszakában?
- Hogyan és miben különböznek a képzési és munkaerőpiaci utak a fiatalok egyes csoportjaiban? E tekintetben figyelemre érdemes csoportot alkotnak: a nők és férfiak, a különböző kisebbségi csoportok, a kedvezőtlen gazdasági-társadalmi háttérrel rendelkezők, vagy a különböző okokból tanulási nehézségekkel küzdők. A fiatalok mely csoportjának vannak nehézségei az átmenet során, azaz kiket fenyeget elsősorban a munkanélküliség és a társadalmi kirekesztődés? Melyek azok a lépések, intézkedések, amelyek esetükben képesek megelőzni illetve ellensúlyozni a negatív hatásokat?
- Melyek azok az intézkedések és programok amelyek sikeresen képesek támogatni az átmenet folyamatát? Melyek a sikeresnek tekinthető pályaválasztási és munkaerőpiaci tanácsadási intézmények és programok, munkaerőpiaci információs rendszerek?
- Hogyan befolyásolható az átmenet folyamata úgy, hogy elősegítse, ösztönözze az élethosszan tartó tanulást? Milyen módon lehet arra

bátorítani a fiatalokat, hogy a kötelező iskolázás lezárulását követően további tanulásra vállalkozzanak?

- Hogyan támogathatják a munkaadók a fiatalokat a képzési lehetőségek kihasználásában, és a további szaktudás megszerzésében?
- Hogyan alakul a mérleg az OECD országokban a képzésből kikerülők száma és a képzett munkaerő iránti munkaerőpiaci igények között?
- A tagországok demográfiai összetétele a munkaerőpiac több szektorában is munkaerőhiánnyal fenyeget. Milyen szerepet tölthet be a képzési rendszer és az átmenet támogatása abban, hogy az országok választhassanak a demográfiai trendek, a gyors átalakulások és a folytonosan változó munkakörnyezet jelentette kihívásokra?

Az átmenet folyamatának elemzéséhez fontos háttérrel jelentett az az OECD Oktatási Bizottsága által 1996 végén elindított kezdeményezés, amely ún. tematikus áttekintések (*Thematic review*-k) keretében elemezte az egyes országoknak az átmenet támogatásával kapcsolatos gyakorlatát, s az ezek alapján megfogalmazható tanulságokat. A 14 tagország részvételével szervezett elemzőmunka⁴ arra keresett választ, milyen átalakuláson ment át az iskolából a munkába történő átmenet a 90-es évek során, és melyek azok a képzés-, foglalkoztatás- és szociálpolitikai eszközök, amelyek hatékony segítséget nyújthatnak az érintetteknek. Az adatok azt mutatták, hogy miközben a 20-24 éves korosztály a népesség 22%-át alkotta, arányuk a munkanélküliek körében 30% körül mozgott (s az idősebb korcsoportok körében az alacsony végzettség és a munkanélküliség kapcsolata még szorosabb volt). A munkát egy átfogó, az átmenettel kapcsolatos nemzeti politikák számára iránymutató összegzés zárta. (From initial education, 2000) Az összegzés néhány kiemelt célt fogalmazott meg, s ezekhez a helyzet alakulásának nyomon követését (monitoring) szolgáló indikátorokat rendelt.

A fenti összegzésben megfogalmazott, az iskolából a munka világába történő átmenet alakítására vonatkozó *célkitűzések* a következők voltak:

1. Növelni kell a középfokú végzettséget megszerző fiatalok arányát a munkára vagy továbbtanulásra illetve mindkettőre felkészítő képzésben.
2. Növelni kell a fiatalok tudásának és munkavégző képességének szintjét az átmenet időszakának végére.

⁴ A magyar képzési és munkaerő-piaci folyamatok részletes bemutatását és az ajánlásokat az e munka keretében készült magyar ország-tanulmány tartalmazza. (Tímár, 1999).

3. El kell érni, hogy csökkenjen azoknak a tizenéveseknek a száma, akik mind a képzésből, mind a munkából kimaradnak.
4. Növelni kell a képzésből kikerülő fiatalok munkához jutásának arányát.
5. Csökkenteni szükséges a végzés után tartósan munkanélkülivé váló fiatalok arányát.
6. A középfokról kikerülők továbbtanulási és elhelyezkedési sikerességének növelése.
7. Mérsékelni kell a nemek, a szociális háttér és a régiók szerinti esélykülönbségeket.

A fenti célkitűzések megvalósításának nyomon követését szolgálta 14 indikátor kijelölése. Az egyes indikátorok szorosan kapcsolódnak az átmenetre vonatkozó politikai célkitűzésekhez. Természetesen az indikátorok kialakítását jelentős mértékben befolyásolta, hogy milyen adatforrások, azon belül milyen adatok állnak rendelkezésre az egyes országokban.

1. sz. táblázat

Az átmenet folyamatát jellemző indikátorok

<i>Célkitűzés sorszáma</i>	<i>Az indikátorok megnevezése (és sorszáma, lásd a 2. sz. táblázatot)</i>
1	A nem tanulók aránya egy évvel a kötelező iskolázás befejezését követően (9) A középiskolát sikeresen befejezők aránya (10)
2	Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező 20-24 évesek aránya (12) A nemzetközi teljesítményvizsgálat szövegértési tesztjén 4/5 szintet elérő 16-25 évesek aránya (11)
3	A felsőfokú végzettséggel rendelkező 25-29 évesek aránya (14) A munkanélküliség aránya a 15-19 éves népességben (1)
4	Nem tanuló munkanélkülieknek a 15-19 éves népességhez viszonyított aránya (2) A munkanélkülieknek a népességhez viszonyított aránya a 20-24 évesek körében (4) A foglalkoztatottak aránya a népességben belül a 20-24 évesek csoportjában (6) Nem tanuló foglalkoztatottak aránya, a 20-24 évesek csoportja (7)
5	A 15-24 éves munkanélküliek aránya a 25-54 éves munkanélküliekhez viszonyítva (8) A tartós munkanélküli 15-19 évesek aránya (3) A tartósan munkanélküli 20-24 évesek aránya (5)
6	—
7	Az alacsony végzettségű 20-24 évesek munkanélküliségi aránya a népességhez képest (13)

Az összehasonlítás megbízhatóbbá tétele érdekében az egyes országokat az átmenet folyamatának domináns jellemzői szerint négy típusba sorolták. A típusalkotás meghatározó eleme volt a munkaerőpiacra felkészítő szakmai irányultságú képzés jellege. Az elemzésben alkalmazott típusok a következők voltak:

1. Iskola-alapú szakképzésre épülő átmenettel jellemezhető
2. Tanoncképzés-alapú (duális)
3. Vegyes
4. Általános irányultságú képzésen alapuló típus.

A táblázatból jól látható a hazai helyzet legfőbb jellemzője. A 2. a 7. és a 11. indikátorhoz (a nem tanuló fiatalok aránya és a korábbi szövegértés vizsgálatok) nem állt rendelkezésre adat. A nem tanulók aránya a kötelező iskolázás után, az alacsony iskolázottságú 20-24 évesek aránya, illetve a felsőfokú végzettségű 25-29 évesek aránya tekintetében Magyarország a legkedvezőtlenebb helyzetű csoportba, a mezőny legalsó negyedébe sorolódik. Az ország a legtöbb mutatót, összesen nyolcat tekintve a középmezőnyben helyezkedik el, és egyetlen indikátor sincs, amelyben a kedvező helyzetű csoportba kerülhetett volna. Ez meglehetősen kedvezőtlen összképet mutat.

A magyar és a nemzetközi adatokat részletesen bemutatja a már idézett kiadvány (Jelzések, 2003., 36. és 38. oldal).

2. sz. táblázat

Az átmenetet jellemző indikátorok az országok mezőnyben elfoglalt helyzete, és az átmenet típusa szerint

Az átmenetet jellemző indikátorok	1. szakmai képzési típus								2. Német	3. Osztrák	4. Ír
	Ma-gyar	Cseh	Len-gyel	Olasz	Svéd	Belga	Finn	Fran-cia			
1. Munkanélküliségi arány a 15-19 éves népességben, 1998						✓	X	✓	✓		
2. Nem tanuló munkanélkülieknek a 15-19 éves népességhez viszonyított aránya, 1996	–		–	X		✓		✓	✓		–
3. A tartós munkanélküli 15-19 évesek aránya, 1998				X	✓		✓	X			X
4. A munkanélkülieknek a népességhez viszonyított aránya a 20-24 évesek körében, 1998			X	X			X	X		✓	
5. A tartósan munkanélküli 20-24 évesek aránya, 1998				X		X	✓			✓	X
6. A foglalkoztatottak aránya a népességen belül, a 20-24 évesek körében, 1998			X	X		X		X		✓	
7. Nem tanuló foglalkoztatottak aránya, 20-24 évesek, 1996	–	✓	–	X			X			✓	–
8. A 15-24 éves munkanélküliek aránya a 25-54 éves munkanélküliekhez viszonyítva, 1998				X					✓	✓	✓
9. A nem tanulók aránya egy évvel a kötelező iskolázás befejezése után	X	✓	–	–	✓	✓		–	✓		
10. A középiskolát befejezők aránya			✓	X		✓	✓				X
11. A szövegértésben 4/5 szintet elérő 16-25 évesek aránya, 1994-95	–		X	–	✓		–	–		–	X
12. Az alacsony iskolai végzettséggel (8 osztály, max. ISCED 2) rendelkező 20-24 évesek aránya, 1996		✓	–	X	✓						
13. Az alacsony végzettségű 20-24 évesek munkanélküliségi aránya a népességhez képest	X		–	✓						X	X
14. A felsőfokú végzettséggel rendelkező 25-29 évesek aránya, 1996	X	X	–	X		✓		X	X	X	✓

Forrás: A táblázat a Transition..., 2000, 3. sz. Függelékének 2.1a. táblázata felhasználásával készült. Jelölések: ✓ azt jelzi, hogy az ország az adott indikátor tekintetében a legkedvezőbb helyzetű országok közé sorolható (az adatokkal rendelkezők felső negyedébe). X jelöli, hogy az ország az adott indikátor tekintetében a legkedvezőtlenebb helyzetűek csoportjába (az alsó negyedbe) sorolódik. – jelöli a hiányzó adatot. A speciális jelölés hiánya azt jelenti, hogy az ország az adott indikátor szempontjából a középmezőnybe (a középső két negyedbe) sorolható.

4.1.1. Új témák

A Network-B a 90-es évek végétől folyamatosan végezte az átmenetre vonatkozó adatgyűjtést, amely mostanra a Network munkájának állandó elemévé vált. Ezzel az átmenetet jellemző indikátorok bekerültek az ún. alapindikátorok körébe. Emellett a fentiekben felsorolt képzés- és társadalmpolitikai kérdésekre történő válaszkérés két új tevékenység elindítását eredményezte:

- a) Az alacsony iskolai végzettségű fiatal felnőttekre (*Young Adults with Low Levels of Education*, az angol elnevezés alapján rövidítve YALLE) vonatkozó adatgyűjtést, valamint
- b) az átmenetet támogató intézmények monitoring rendszerének kialakítását, illetve az ezt szolgáló indikátorok kialakítását.

a) YALLE adatgyűjtés

A „YALLE adatgyűjtés” célja, hogy bemutassa az iskolarendszertől alacsony szintű iskolázottsággal (a mai értelmezés szerint befejezett középiskolai végzettség nélkül) kilépő fiatalok helyzetét. Az adatok és a tapasztalatok ugyanis egyaránt azt jelzik, hogy az egész életutat tekintve is komoly kockázati tényezőt jelent az elégtelen iskolai végzettség. Magának az elégtelen szintű iskolai végzettség fogalmának a meghatározása – a megelőzőleg használt korai iskolaelhagyók fogalmára építve is – többféle nézőpontból lehetséges:

- E fogalom alá az egyik megközelítésben azokat sorolják, akik a kötelező iskolázásra vonatkozó szabályozásban megszabott életkor betöltése előtt hagyják el az iskolarendszert (ez a kormányzat nézőpontja).
- Egy másik megközelítés szerint azok tartoznak e csoportba, akik az adott iskola által nyújtott végzettség megszerzése nélkül hagyják el a képzőintézményt (tanári nézőpont).
- Az iskolarendszert a munkaerőpiac által igényelt képesítés/képzettség nélkül elhagyók (a munkaadók szempontja).
- Az oktatás/képzettség megszerzésére vonatkozó egyéni elvárások teljesülésének elmaradása (a tanulók nézőpontja).

A YALLE indikátorfejlesztő munka célja, hogy megfelelő információkat szolgáltatson mind az érintettek mind a politikai döntéshozók számára.

Az elemzések segítségével válaszra váró – oktatáspolitikai jelentőségű – kérdések a következőképpen fogalmazhatók meg:

- Hogyan tehető mérhetővé az alacsony iskolai végzettséggel kapcsolatos problémák?
- Milyen mértékű az alacsony iskolai végzettségű fiatalok aránya az OECD országokban?
- Milyen munkaerőpiaci, egyéni és társadalmi kihatásai vannak ennek?
- Melyek az érintett fiatalok legfontosabb egyéni és családi jellemzői?

A kidolgozandó indikátorok olyan alapinformációkat nyújthatnak, amelyek hasznosak lehetnek a korai iskolaelhagyás kezelését szolgáló politika formálása számára.

Tekintettel a YALLE adatgyűjtésben rejlő információk sokrétűségére, a Network-B keretén belül javaslat született az adatok és az elemzés önálló formában történő publikálására. A kiadvány célja, hogy lehetővé váljon a különböző helyzetű fiatalok összehasonlítása azokkal, akik korán (befejezett középiskolai végzettség nélkül) lépnek ki a munkaerőpiacra. Ez az elemzés jelentős részben Kanada támogatásával készült. A tervezett publikáció – várhatóan – az EAG-2004 megjelenése körüli időszakban válik elérhetővé.

Az adatgyűjtéshez a Network-B a következő módon definiálta a YALLE fogalmát: olyan 20-24 év közöttiek, akik nem rendelkeznek középfokú (ISCED 3 szintű) végzettséggel, és az adatfelvételkor nem vesznek részt sem az iskolarendszerű oktatásban, sem ún. munka/képzés (a magyar fogalmak szerint gyakorlati szakmai képzési) programokban. Az adatok forrása a nemzeti szintű vagy az Eurostat által koordinált, európai szinten egységesített Munkaerő- felvétel (European Labour Force Survey).⁵ Az ilyen módon definiált YALLE csoport helyzetének jellemzéséhez eltérő életkorú, iskolai végzettségű illetve hosszabb idejű munkatapasztalattal rendelkező csoportok helyzetére vonatkozó adatokat használtak összehasonlítás céljából. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy hogyan alakították ki az összehasonlítás céljából alkalmazott csoportok összetételét.

⁵ Az ebből az adatgyűjtésből származó indikátorok bekerültek az *Education at a Glance* 2004-es kötetébe.

3. sz. táblázat

A YALLE elemzésben összehasonlításra kerülő csoportok jellemzői

	Iskolázottsági szint	Életkori csoportok		
		15-19 évesek	20-24 évesek	25-29 évesek
Nem vesz részt képzésben	ISCED 3 alatti végzettség	Ugyanolyan iskolázottsági jellemzők	a YALLE csoport	Ugyanolyan iskolázottsági jellemzők
		Kevesebb munkapiaci tapasztalat		Több munkapiaci tapasztalat
		Még iskolában		
	ISCED 3/4 szint		Magasabb iskolázottsági szint	Magasabb iskolázottsági szint
			Kevesebb munkapiaci tapasztalat	Hasonló munkapiaci tapasztalat
	ISCED 5/6 szintű végzettség			Magasabb iskolázottsági szint
				Kevesebb munkapiaci tapasztalat
Részt vesz képzésben	ISCED 3 alatti végzettség	Kontrolcsoport a 15-19 éves korai iskolaelhagyók társadalmi-gazdasági háttérének értékeléséhez		

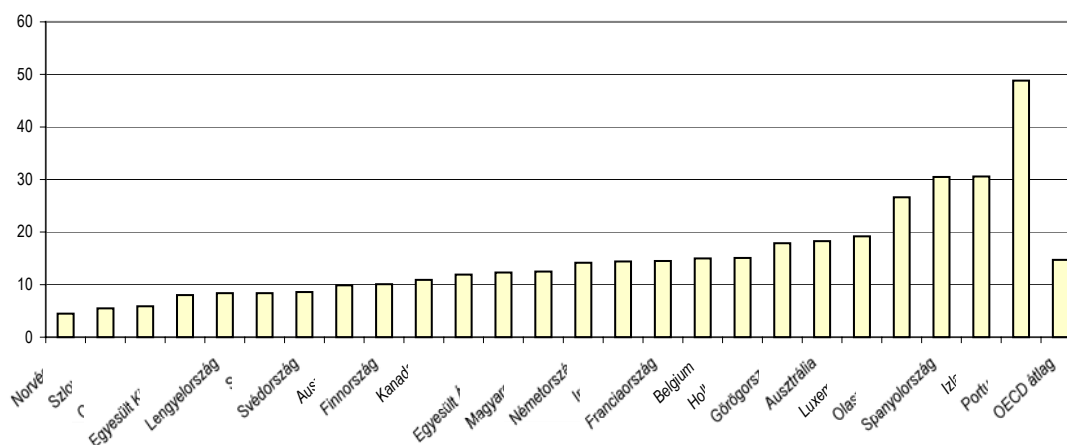
A vizsgált 25 OECD országban összesen 7,5 millió azoknak a 20-24 év közöttieknek a száma, akik nem szereztek felső középfokú iskolai végzettséget, és jelenleg sem vesznek részt semmilyen képzési formában. Ahogy a grafikon jelzi (2. sz. ábra), arányuk országonként igen eltérő. Norvégiában a létszámuk 12 ezer fő alatt van, s arányuk az azonos korúak körében mindössze 4,5%. Nyolc további országban arányuk 10%-alatt van.

Magyarország a mezőny közepén helyezkedik el, az adott korosztály 12,5%-a, összességében több, mint 93.179 fiatal érintett. ez valamivel kevesebb mint az OECD országok 14,5%-os átlaga. (lásd a Melléklet 1. sz. táblázatát).

A fiataloknak ez a csoportja joggal tekinthető a társadalmi integráció szempontjából veszélyeztetett csoportnak, hiszen a középfokú végzettség megléte nem csak a munkaerőpiacra történő belépés szempontjából meghatározó, de alapvető szerepet játszik a további tanulási lehetőségek elérésében is. Azaz ha az ebbe a csoportba tartozó fiatalok az iskolázás első szakaszában keletkező hátrányaikat nem képesek felszámolni, "ledolgozni", és a képzési rendszer ehhez nem kínál megfelelő lehetőségeket, akkor a későbbiekben tartósan olyan helyzetbe kerülnek, hogy nem lesznek képesek a társadalmi beilleszkedéshez szükséges munkát megszerezni vagy megtartani, és annak révén életfeltételeiket önállóan alakítani.

2. sz. ábra

Az ISCED 3 („felső középfok”) szint alatti végzettséggel rendelkező, képzésben részt nem vevő 20-24 évesek aránya (2001)

Forrás: A Network-B által végzett YALLE adatgyűjtés (de Broucker, 2004)

A teljes mezőny adatainak feldolgozása alapján készült csoportosítás két dimenzióban, négy jellemző típust alakított ki. Az alacsony iskolázottságú 20-24 éves népességnek az átlaghoz viszonyított arányát a képzésben való részvétel mértékével kombinálva négy csoportba sorolták az országokat. Görögország és Portugália esetében az alacsony szinten iskolázottak magas aránya, és ezen belül a képzésben való részvétel alacsony aránya jellemző. A második csoportba azok az országok sorolhatók, amelyekben az átlagnál alacsonyabb arányú az alacsony szinten képzett fiatalok aránya, ugyanakkor közülük viszonylag kevesen vesznek részt képzési programokban. Magyarország is ebbe a csoportba sorolható, azzal a kiegészítéssel, hogy a YALLE csoport aránya igen közel jár a mezőny egészének átlagához. Belgium, Hollandia, Ausztrália, Luxemburg, Olaszország, Spanyolország és Izland alkotja azt a csoportot, amelyben az iskolázásból alacsony iskolai végzettséggel kikerülők aránya az átlagnál magasabb, ugyanakkor a különféle képzési programokban való részvételük aránya meghaladja a mezőny átlagát. Dánia, Finnország, Lengyelország, Franciaország, Svédország, Kanada, Svájc, Németország esetében az átlagnál alacsonyabb szintű a gyengén iskolázottak aránya, ugyanakkor körükben az átlagot meghaladó mértékű a képzésben való részvétel.

4. sz. táblázat

Az országok csoportosítása YALLE népesség jellemzői alapján

A képzésben való részvétel jellemzője			
	Alacsony arány	Magas arány	
Nem vesz részt képzésben	Az alacsony iskolázottságúak magas aránya	Görögország Portugália	Belgium Hollandia Ausztrália Luxemburg Olaszország Spanyolország Izland
	Az alacsony iskolázottságúak átlagnál kisebb aránya	Magyarország Ausztria USA Írország Egyesült Királyság Csehország Szlovákia Norvégia	Dánia Finnország Lengyelország Franciaország Svédország Kanada Svájc Németország

b) Az átmenet monitoring rendszerének kidolgozása

A Network munkacsoport keretében folyik az átmenetet támogató nemzeti intézmények működését nyomonkövető monitoring rendszer kialakítása. Egyelőre az értelmezési keret kialakítása, az adatforrások áttekintése zajlik, illetve néhány előkészítő elemzés készült.

2002-ben a munkát irányító holland és kanadai szakértők „felmérést” szerveztek az egyes országoknak az átmenet folyamatát támogató nemzeti célkitűzéseiről és eszközeiről, annak érdekében, hogy lehetségessé váljon a korábban készült *Transition Thematic Review Report*-ban megfogalmazott célok újraértékelése. A 13 ország válaszai alapján készült első áttekintés azt jelezte, hogy az országok egy részében – a kormányzati felelősség megosztásából adódóan – egymástól különválasztva kezelik az oktatási rendszerhez kapcsolódó mutatókat, és azokat, amelyek a munkaerőpiaci helyzetet jellemzik. Bár a deklarációkban a két megközelítés szoros kapcsolódását hangsúlyozzák, a gyakorlatban a problémák kezelését szolgáló munkaprogramok illetve finanszírozási források szétválnak. Néhány országban az általánosan elfogadott 7 fő célkitűzéshez képest további megvalósítandó célokat fogalmaztak meg. Egyes országokban az átmenet folyamatának elemzéséhez további indikátorok használatát javasolták illetve

használják (pl. azok aránya, akik végzettségüknek megfelelő munkát találtak, az álláskeresés időtartama). Egyes országokban fontosnak ítélték ún. elégedettségi indikátorok beemelését az elemzési keretbe (pl. a munkaadóknak a végzettek szakmai felkészültségével való elégedettsége).

4.2. A képzés kimeneti jellemzői

A Network-B kiemelt témái közül több is van, amely az emberi erőforrásba történő befektetés fogalma köré rendeződik. Az indikátorfejlesztés során az alábbi kérdések – és az azokkal kapcsolatosan eddig kialakult álláspontok – orientálják a munkát.⁶

- Meghatározható-e az emberi tőkébe történő beruházás megfelelő szintje?

Az emberi tőke-befektetés „adekvát” szintjének meghatározása igen bonyolult kérdés, de két olyan általánosan követendőnek nevezhető mércéje van, amelyet illetően valószínű az egyetértés: (1) azoknak a felnőtteknek a száma, akik nem rendelkeznek felső-középfokú végzettséggel (2) a népességnek az a hányada, amely nem rendelkezik a XXI. századi életvitelhez elengedhetetlennek nevezhető írástudási és egyéb alapképességekkel.

- Hogyan oszthatók meg az emberi tőke gyarapításához szükséges költségek az érdekeltek (egyének, kormányzat, munkaadók) között?

Az egyének, a családok, a vállalatok és a kormányzatok egyaránt beruháznak az emberi tőkébe. Miközben szükség van arra, hogy számításba vegyük a befektetés megtérülését az említett szereplők mindegyike esetében, hogy meghatározzuk a költségviselés megfelelő arányát, ugyancsak fontos, hogy a jelenleginél pontosabban mérjük azt is, ki, milyen jellegű képzésbe fektet be. A költségek megosztását a megtérülés eloszlásának figyelembevételével lehetne meghatározni.

- Mi a források felhasználásának optimális módja – tekintetbe véve az alternatív befektetések költségeit és azok megtérülését?

A különböző képzési szinteken – alapfok, középfok és felsőfok, folyamatos képzés – történő befektetések fontos képzéspolitikai kérdéseket vetnek fel az egyes országokban a szűkösen rendelkezésre álló források

⁶ A Network-B stratégiai vitaanyaga alapján. (Draft, 2004)

maximálását illetően. Ez a téma ugyancsak kérdéseket vet fel a munkaadók által finanszírozott, ill. támogatott képzések szerepéről az emberi tőke növelésének tágabb rendszerén belül.

- Melyek lennének a befektetések megoszlását illetően a méltányosnak ítélnélhető arányok?

A rendelkezésre álló adatok szinte valamennyi országban azt jelzik, hogy a legmagasabb képzettséggel rendelkezők részesülnek leginkább további képzésben (vagyis „akinek van, annak adatik”). Az egyes országokban ugyan eltérés mutatkozik azt illetően, hogy ki részesül továbbképzésben és ki finanszírozza azt, de fontos megválaszolandó kérdésként merül fel, hogy kinek milyen típusú képzésben kellene részesülnie, és hogyan alakítható ki a képzési lehetőségek elosztásának a jelenleginél méltányosabb rendszere.

A Network-B eddigi megközelítése e téren az a hagyományosnak nevezhető, döntően gazdasági szemléletű megközelítés volt, amelyben az oktatás az emberi tőkébe történő befektetés eszköze, s „viszonzásképpen” az emberi tőke hozzájárul az egyének és a társadalom gazdasági eredményességéhez. A közelmúltban készült elemzések kiterjesztették az emberi tőke értelmezési keretét, belefoglalva a hagyományos gazdasági és munkaerőpiaci hasznon túlmutató gyakorlati tudásokat (*skills*) és képességeket is. Ráadásul az olyan elemzések, mint az OECD által 2001-ben megjelentetett *The Well-Being of Nations* (A nemzetek jóléte) és a *Society at a Glance* (Pillantás a társadalomra) nyilvánvalóvá teszik, hogy az olyan körülmények, mint a népesség egészségi állapota, a bűnözési arány, a társadalmi kohézió és az állampolgári aktivitás szintje fontos mutatója annak, hogy mennyire jól működik egy adott társadalom. Ezek az új kutatási területek természetesen kérdéseket vetnek fel azt illetően, hogy milyen szerepe van az oktatásnak az attitűdök és meggyőződések, illetve azon magatartáselemek alakításában, amelyek az olyan kívánatos társadalmi kimenetelhez vezetnek, mint pl. a kedvezőbb egészségi állapot, erősebb helyi közösségek, az állampolgári aktivitás/részvétel magasabb szintje.

Ez a nézőpont további kérdésekhez vezet, amelyek igen fontosak az oktatás társadalmi szerepének megértéséhez:

- Milyen mértékig, és milyen módon járul hozzá az oktatás a gazdasági növekedéshez és a kívánatosnak tartott társadalmi hatásokhoz?

Az emberi tőkét általában úgy tekintik mint kamatozó befektetést, mivel feltételezik, hogy mind egyéni, mind társadalmi szinten egy sor hasznos eredményez. Annak érdekében, hogy a szűkös forrásokat hatékonyabban használják fel, a politika formálójának érdekükben áll megtudni, milyen tényleges kapcsolódás van az iskolai végzettség és az adott ország gazdasági,

társadalmi eredményessége között. Ezért fontos annak tanulmányozása, hogy milyen hatással van az emberi tőke egy sor gazdasági és társadalmi folyamatra, mint pl. a foglalkoztatás, a keresetek, az egészség, a bűnözés, a társadalmi kohézió alakulása. Annak jobb megértése, hogy az oktatás hogyan függ össze a társadalmi jólét alakulásával eszközöket adhat a politikaformálók kezébe, hogy képesek legyenek befolyásolni a gazdasági és társadalmi fejlődést olyan programok révén, amelyek az egyik terület fejlesztése révén hatással vannak a többire is.

- Az emberi tőke jellemzőiben az országok között mért különbségek milyen mértékben magyarázzák meg az országok között a gazdasági teljesítőképességben és a társadalmi jólétben mutatkozó különbségeket?

Számos tényező alakítja az egyes országok gazdasági és társadalmi helyzetét – pl. a természeti erőforrások, a gazdaság- és társadalompolitika, valamint az oktatás révén létrehozott emberi tőke. Ahogy a fejlett országok gazdasága egyre inkább az információ-termelésre és a szolgáltatásokra támaszkodik, az emberi tőke a különféle meghatározó tényezők egyre fontosabb elemévé válik. Az emberi tőkének a gazdasági növekedést és a társadalmi jólétet befolyásoló szerepét tanulmányozva az egyes országokban egyre alaposabb ismereteket szerezhetünk arról, hogy hogyan fordítható le az emberi tőke a gazdasági teljesítmény és a társadalmi jólét egyes összetevőire.

- Milyen intézményes összetevők és kormányzati szintű politikai programok lehetnek hatással az emberi tőke hasznosulására? Ezek a hatások milyen mértékig térnek el az egyes országokban?

Mivel az emberi tőke megtérülése nem alakul egyformán az egyes országokban, hasznosnak tűnik tanulmányozni mind intézményi, mind pedig kormányzati szinten azokat a tényezőket, amelyek szerepet játszhatnak a megtérülés alakulásában. Az egyes tényezők és adott politikai kontextus viszonyának jobb megértése hasznos információt kínál a döntéshozók számára ahhoz, hogy maximálhassák az emberi tőkébe történő befektetés megtérülését.

Mivel a képzés társadalmi hatásainak mérése új terület a Network-B indikátorfejlesztő tevékenységén belül, egy sor kérdés vetődik fel a témához kapcsolódóan. Néhány ezek közül:

- Hogyan kapcsolódik egymáshoz a gazdasági és a társadalmi jólét? A közelmúltban végzett kutatások szerint a gazdasági fejlődésnek lehet mind pozitív, mind negatív hatása az egyének társadalmi jólétére. Viszont a társadalmi kimeneteknek a gazdasági jólét tartós megőrzésében játszott szerepe nem ismert kellő mértékben. A gaz-

dasági és társadalmi jólét magasabb szinten történő megőrzése érdekében alapvető jelentőségű a gazdasági és társadalmi tényezők közötti kölcsönhatás jobb megértése.

- Milyen oktatáspolitikai, politikai, intézményi és jogszabályi intézkedések járulhatnak hozzá a kívánatos társadalmi kimenetek eléréséhez? Milyen kormányzati lépések alkalmazása ösztönözheti a kívánatos társadalmi hatások elérését?

Általánosabb megfogalmazásban: a társadalmi jólétre egy sor társadalmi intézkedés és kormányzati lépés lehet hatással, akár külön-külön, akár egymással összhangban kerülnek megvalósításra. Annak megértése, hogy hogyan működnek ezek a tényezők hozzájárulhat annak megértéséhez is, hogy hogyan növelhető és tartható fenn a társadalmi jólét, hogy miért különbözik a társadalmi jólét szintje országonként, valamint hogy hogyan valósíthatják meg az egyes országok, hogy olyan módon ösztönözzék a fejlődést, amely összhangban van társadalmi és kormányzati alapértékeikkel és célkitűzéseikkel.

A képzés (iskolázás) kimeneti jellemzőit megragadni képes indikátorok kialakítása egyelőre az értelmezési keretek kidolgozásának szakaszában tart. Számos írás született, amely a korábban használt indikátorok elégtelenségére rávilágított, és a téma összetettségéhez illeszkedő összetett indikátor-rendszer kialakítása mellett érvelt. Mindeddig azonban még nem jött létre a kívánatos elemzési célok és a hozzáférhető (megbízható, és a tagországok többségében rendelkezésre álló) adatforrások összekapcsolhatóságának lehetősége. Érzékelhetően igen jelentős az ellentmondás az elemzési szempontok gazdagsága és a rendelkezésre álló adatforrások szűkössége között. Ezért az oktatási rendszerek társadalmi kimenetének mérésében és az emberi erőforrásokba történő beruházás, ill. a megtérülés témakörében zömmel a korábbi indikátorokra támaszkodhatnak az elemzések. E korábbi indikátorok egyike a keresetek és a képzettség kapcsolatát jellemző indikátor.

4.2.1. Képzettség és keresetek

Az iskolázottság szintjének és a keresetek közötti összefüggésnek az alakulása egyike a gazdasági jellegű megtérülési mutatóknak. Az oktatásba történő befektetés egyéni megtérülésének egy speciális, viszonylag jól mérhető területe a keresetek alakulása. Ez egyike a legrégebben használt indikátoroknak.

A keresetek és az iskolázottság kapcsolatát bemutató indikátorhoz készült táblák a jelenleg a Foglalkoztatási Hivatal (korábban az Országos

Munkaügyi és Módszertani Központ) által végzett rendszeres „Egyéni bérek és keresetek” adatfelvétel adatai alapján készültek. Az adatfelvétel a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra terjedt ki a költségvetési szervezeteknél és vállalkozásoknál alkalmazottak körében, véletlenszerű mintavételi eljárással. A számítás alapja az adott év májusában, főmunka viszonyból származó bruttó kereset, valamint a megelőző év nem havi rendszerességű bruttó prémium, jutalom, 13. bér éves összegének egy hónapra számított összege.

A magyar adatokat tartalmazó táblák 1997 óta folyamatosan, évenként kerültek összeállításra, kisebb változásokkal⁷, de lényegében azonos szerkezetben, így rendelkezésre áll az 1996 és 2003 közötti adatokat tartalmazó valamennyi táblázat. Ezeket a táblázatokat a Melléklet tartalmazza (lásd a 2.-től a 16.sz. tábláig).⁸ Példaként a 2003-as év adatait mutatjuk be (némi egyszersítvén a Mellékletben található táblázatot).

Az OECD adatközlésekben ill. a Network-B adatgyűjtései során használt ún. háromdimenziós táblák különböznek a hazai statisztikai adatközlésekben megszokott táblázatoktól. Három változó egymáshoz viszonyítását teszik lehetővé: esetünkben az életkor, a nem és az iskolai végzettség szintjét (ez utóbbit az OECD adatgyűjtésekben elfogadott ISCED97 besorolások szerint, ezek rövid magyarázatát lásd az adattábla alatt).

⁷ A képzettségi szinteknek az ISCED 97 nemzetközi szabvány szerinti besorolása, illetve átsorolása változást okozott az 1997-es adatoktól kezdődően, és a táblázatok is részletesebbek, amennyiben tartalmazzák az összevont csoportok átlagát is. A magyar rövid idejű szakmai képzés ISCED besorolása számos nehézséget okoz a tényleges összehasonlíthatóságot illetően.

⁸ Az adatfeldolgozást Grád Sándor (FH) végezte.

5. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjának átlagához viszonyítva %-ban (2003)

Nem	Iskolai végzettség	Életkori csoportok						
		ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54
Férfiak	2	77	89	83	77	77	77	70
	3	93	96	95	95	94	93	88
	4	129	118	122	126	130	128	130
	5B	189	126	198	159	168	249	149
	5A/6	255	195	239	276	267	245	241
	Összes	126	105	124	127	125	122	135
Nők	2	72	86	77	75	75	68	61
	3	92	96	94	93	93	92	92
	4	116	110	114	116	116	115	112
	5B	151	115	122	177	144	155	169
	5A/6	192	158	181	187	194	196	191
	Összes	117	109	122	118	120	112	115
Együtt	2	74	88	81	76	75	71	65
	3	93	96	95	95	94	93	89
	4	121	114	117	119	120	120	122
	5B	160	118	144	166	146	175	159
	5A/6	219	169	206	228	220	216	221
	Összes	121	107	123	123	122	116	127

Forrás: az FH „Egyéni bérek és keresetek” adatfelvételéből az INES Network-B részére készített adatfeldolgozás. Az ISCED besorolási kategóriák értelmezése: 2 = általános iskola és az alatt 3 = szakmunkásképző ill. az annak megfelelő szintű képzettség, 4 = érettségi 5B = akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés 5A = főiskola 6 = egyetem

Az 5. sz. táblázat azt mutatja, hogy amennyiben a középfokú végzettséggel rendelkezőket tekintjük viszonyítási alapként, az alacsonyabb, illetve magasabb szintű iskolázottsággal rendelkezők keresete milyen arányban tér el ennek a csoportnak a keresetétől. Az adatok azt jelzik, hogy a vizsgált magyar keresők körében a magasabb képzettség megszerzése egyértelműen „kifizetődik”, azaz a főiskolai és egyetemi szintű végzettséggel rendelkezők keresete hozzávetőleg két, két és félszerese a középfokú végzettségűekének (életkori csoportoktól függően 195 és 276% között mozog). Az alacsonyabb végzettséggel rendelkezőkhöz viszonyítva a középfokú végzettség – bár kisebb – de számottevő kereseti előnnyel jár, a csak

általános iskolai végzettségűekhez képest kb. egy harmadnyi a kereseti előny, a rövid idejű szakmai képzettséggel rendelkezőkhöz képest viszont 10 százalékpont alatt marad. A nők körében ezek az iskolai végzettséghez kapcsolható kereseti különbségek valamivel kisebb arányúak.

Figyelemre méltó a nők és férfiak keresete közötti különbségeket bemutató táblák sora. (Melléklet, 3., 5., 7., 9., 11., 13., és 15. sz. táblák) Az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiakhoz képest a nők keresete – néhány kivételtől eltekintve – szinte valamennyi képzettségi szintet és életkori csoportot tekintve elmarad, és ezekben az adatokban igen kis mértékű változás következett be 1996 és 2003 között.

6. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában 1996-2003

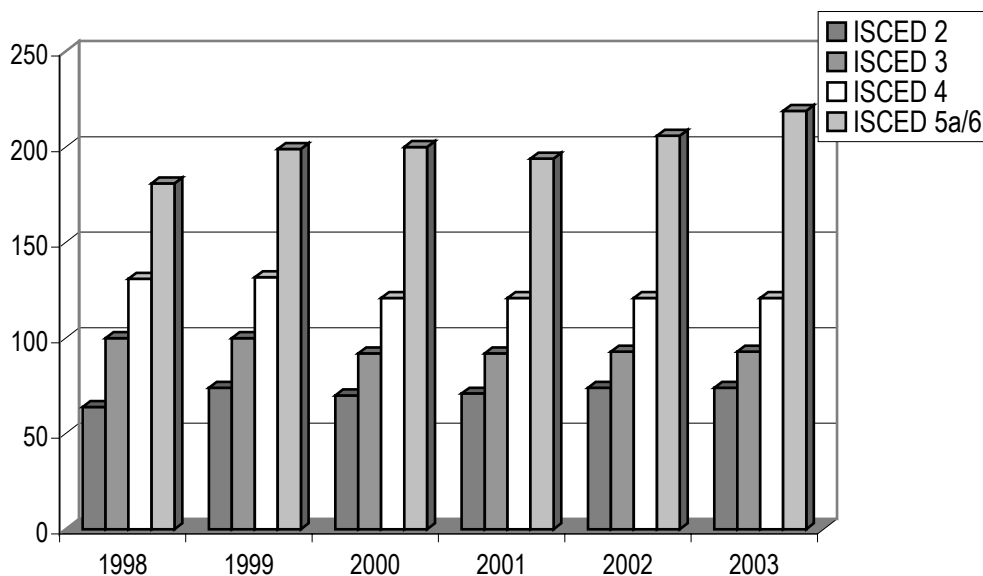
Év	Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
		25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
1996	Alapfokú	76	86	77	75	74	77	73
		2003	89	96	89	87	89	87
1996	Középfokú		89	86	83	79	87	95
		2003	94	99	96	90	90	97
1996	Felsőfokú		70	81	74	66	68	75
		2003	71	79	73	61	66	78
1996	Összes		78	87	83	75	77	80
		2003	88	102	95	83	87	90

Forrás: az FH „Egyéni bérek és keresetek” adatfelvételéből az INES Network-B részére készített adatfeldolgozások alapján.

Az egyes években készült adatok összevonásával kialakított idősoros áttekintés szerint a jelzett összefüggések állandóságot mutatnak.

3. sz. ábra

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (1998 - 2003)

Forrás: az FH „Egyéni bérek és keresetek” adatfelvételéből a Network-B számára szolgáltatott éves adatok összegzése alapján.

4.2.2. Új kereseti indikátorok kialakítása

A keresetek és a képzettség viszonyának elemzését érintően két területen indult fejlesztőmunka, amelytől azt remélik, hogy új nézőpontból lesz képes értelmezni a már bemutatott összefüggéseket. Az egyik a keresetek szóródásának a másik a háztartások bevételeinek önálló elemzése. Mindkét témát az USA delegátusa kezdeményezte, a műhelymunkát is ő irányítja, az érdeklődő országok képviselőinek közreműködésével, amennyiben azok rendelkeznek az elemzéshez elérhető adatforrásokkal. Arról, hogy a kidolgozásra kerülő indikátorok megjelenjenek-e az Education at a Glance c. kiadványban, csak az elemzőmunka befejezése után, várhatóan 1-3 év múlva születik döntés.

A keresetek szóródásának vizsgálata a korábbiól eltérő megközelítést és új adatforrások használatát teszi szükségessé. Az iskolázottság és a keresetek kapcsolatát bemutató jelenlegi indikátorok ugyanis az átlagkere-

setekre és jövedelmekre vonatkozó adatokat mutatják be. Ugyanakkor az átlag mögött jelentős mennyiségi különbségek húzódnak meg, beleértve a nagyszámú alacsony keresettel rendelkező egyént – egy olyan csoportot, amely a politika számára gyakran kiemelt jelentőségű. A javaslat szerint az új indikátor képzettségi szintenként összehasonlíthatná az alacsony és magas kereseti szinttel rendelkezőket, és ennek révén alaposabb képet adhatna az iskolázottságnak a keresetekre gyakorolt hatásáról. Egy kereseti medián (középtérték) számításával lehetőség lenne az egyének korábbiaktól eltérő besorolására, és annak mérésére, hogy hányan kerülnek a medián fele alá, illetve kétszerese fölé. A másik javasolt lehetőség lehetne a kereseti decilisek szerinti arányok mérése, illetve annak kiszámítása, hogy mekkora keresettömeget képviselnek az egyes képzettségi csoportok. Továbbra is igen fontos szempont az azonos szintű iskolázottsággal rendelkező nők és férfiak keresetkülönbségének mérése és elemzése.

Az elemzést végzők először azoknak az országoknak az adatait dolgozzák fel, amelyek már rendelkeznek adatokkal ehhez a fejlesztőmunkához. Addig is, amíg az elemzés első eredményei hozzáférhetőek lesznek, sor kerül egy felmérésre, hogy azonosítható legyen, a Network-B tagországi milyen adatforrásokkal rendelkeznek, majd kiválasztásra kerülnek a publikálás szempontjából releváns indikátorok.

A *háztartások bevételeinek vizsgálata* hasonló szakaszban tart. Az egyéni keresetek közvetlenül jelzik az iskolázottság összefüggését a keresetekkel, de ez a megközelítés nem vesz tudomást az iskolázás néhány közvetett hatásáról. A javaslat szerint a háztartás bevételeinek mérése lehetővé tenné a közvetett hatás megjelenítését is. Az elemzés az USA adatainak feldolgozásával veszi kezdetét, amely a konceptuális meghatározásokhoz és a mérőeszközök kiválasztásához nyújt támpontot. Az eredmények ismeretében a Network-B vita alapján dönt majd a fejlesztőmunka további lépéseiről.

4.2.3. Új projekt a képzés társadalmi hasznának mérésére

A szűkebb értelemben vett gazdasági megtérülés (pl. a jövedelmek, az adók alakulása, a gazdasági teljesítménynövekedés) mérése mellett egyre nő az igény a közvetett haszon (pl. a társadalmi kohézió alakulásának) feltérképezése és mérhetővé tétele iránt. Ez ösztönözte a képzés tágabb értelemben vett társadalmi kimenetének mérésére irányuló elemzőmunkát. Az elemzések áttekintették a rendelkezésre álló nagy nemzetközi összehasonlítható adatfelvételek alapján az állampolgári részvétel, az életúttal való elégedettség, a társadalmi kohézió és az egészségi állapot valamint az iskolázottsági szint kapcsolódását.

A Network-B legutóbbi plenáris ülésén döntés született arról, hogy a CERI és a Network-B közös projekt keretében folytatja a munkát, és az elkövetkezendő időszakban

- kidolgozza a szükséges fogalmi kereteket
- áttekinti a rendelkezésre álló adatforrásokat, valamint lehetséges kérdőív javaslatot fogalmaz meg
- valamint elvégzi a rendelkezésre álló adatok elemzését.

A tagországok közül Hollandia, Norvégia, Svédország, Svájc és az USA vállalta, hogy közösen fedezi a munka, valamint egy szakértő bevonásának költségeit.

4.3. Folyamatos képzés

Az emberi tőke alakításának meghatározó tényezője az iskolarendszerű oktatás. Ugyanakkor mind a formális mind az informális munkahelyi képzések és más piaci alapú képzési programok jelentősége növekszik akár az egyén, akár az állam kezdeményezésére valósulnak meg, mivel a munkaerőpiac egyre inkább olyan tudásokat igényel, amelyekre az iskolarendszerű képzés nem képes felkészíteni. Miközben sokat tudunk már a formális képzés intézményein belül zajló folyamatokról, jóval kevesebb ismeret áll rendelkezésre a munkahelyen, vagy a formális képzés intézményein kívül megvalósuló tanulásról. Mivel a nemzeti képzéspolitikákban az élethosszan tartó tanulás jelszava világszerte egyre inkább előtérbe kerül, a jelenleginél jobb mérőeszközökre lenne szükség annak elemzéséhez, hogy a felnőttek milyen képzési formákban vesznek részt, s mely csoportjaiknak lenne szükségük speciális képzési lehetőségekre, illetve melyek a felnőttkori tanulást akadályozó illetve ösztönző tényezők. Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ tudjunk adni, további adatforrások és elemzések szükségesek.

4.3.1. Képzéspolitikai összefüggések

A legfontosabb képzés és társadalompolitikai kérdések – amelyek az indikátorfejlesztő munkát is orientálják – a következőképpen fogalmazódnak meg:

- Ki fektet be a folyamatos képzésbe és hogyan történik annak a finanszírozása?

Valamennyi létező forrás azt jelzi, hogy az OECD országok jelentős mértékben különböznek azt illetően, milyen mértékben támogatják a munkaadók, ill. a kormányzatok a folyamatos képzést, illetve milyen mértékben tekintik azt az egyes egyén felelősségének. Megbízható információkra van szükség arról, hogyan oszlanak meg a ráfordítások a különböző szereplők között, és a költségek megosztásának módja hogyan befolyásolja a képzéshez való hozzájutást.

- Milyen különbségek jellemzőek a képzésben való részvétel gyakoriságát és a képzésben töltött idő mennyiségét illetően az egyes társadalmi csoportok illetve a különböző tudással rendelkező egyének között?

A különböző társadalmi csoportoknak a folyamatos képzéshez való hozzájutása kiemelt jelentőségű kérdés az OECD országok kormányzatai számára. Ahhoz, hogy egy adott ország képes legyen emberi erőforrásait teljes mértékben és hatékonyan kihasználni, szükséges a képzés- és társadalompolitikai szempontból speciális helyzetű felnőttek csoportjának képzésben való részvételét nyomon követni, s különösen érvényes ez az alapképzés során marginális helyzetbe kerülők, illetve a társadalmilag kirekesztett csoportok esetében. Ebben az összefüggésben igen fontos mind a képzésben való részvétel gyakorisága, mind a képzésben eltöltött idő hosszának mérése.

- Hogyan jellemezhetők a folyamatos képzés előnyei és a kiadások megtérülése?

Az emberek a folyamatos képzésben való részvétel révén különféle előnyökhöz juthatnak. Így a munkához kapcsolódó képzés növelheti a foglalkoztatás biztonságát (a munkavállaló szempontjából nagyobb esélyt ad az állás megtartására), hozzájárulhat a keresetek növekedéséhez, vagy az érintett előmeneteléhez illetve javíthatja a munkateljesítményt. Az egyik, többnyire ugyancsak kívánatos eredmény az újonnan szerzett tudásoknak a jelenlegi vagy a leendő munkakörökben való gyakorlati alkalmazása. A képzés révén szerzett mérhető előnyök igen nagy mértékben eltérhetnek az egyes országokban, vagy az egyes társadalmi csoportokban, és az előnyök ismerete hozzájárulhat a részvételi arányok közötti jelentős különbségek magyarázatához.

- Milyen akadályai merülnek fel annak, hogy a felnőttek részt vegyenek a folyamatos képzésben? Hogyan lehet ösztönözni a részvételt?

A jelenlegi társadalomban azokat, akik nem tanulnak folyamatosan, a társadalmi kirekesztődés fenyegeti. Ráadásul a tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanulás kumulatív jellegű folyamat: a legmagasabb iskolázottság szintje, a képzésben és tanulásban való részvétel gyakorisága és időtartama, valamint a különféle típusú képzések egy év alatti száma hozzájárul ahhoz, hogy az illetők a következő évben nagyobb arányban vegyenek részt valamilyen tanulási tevékenységben. Ezért különösen fontos megérteni, melyek azok a tényezők, amelyek ösztönzőleg hatnak az egyéni tanulási kedvre és a képzésben való részvételre.

- Milyen információt kaphatnak a munkaadók a folyamatos képzésben megszerzett szakmai kompetenciákról?

Tekintettel a rugalmasan változni képes munkaerő iránti igényre, lényeges tudni, milyen mértékben járulnak hozzá a folyamatos képzési programok a különféle területeken alkalmazható tudások átadásához. A felhasználhatóságot illetően az egyik erre vonatkozó jelzés annak a kreditnek, tanúsítványnak illetve bizonyítványnak a jellege, amit az egyes kurzusok végén kapnak a végzettek. A végzettségek igazolását illetően az egyes országok között jelentősek a különbségek, ami szerepet játszhat a folyamatos képzésben való részvétel terén tapasztalható országok közötti eltérésekben.

- Milyen mértékűek a folyamatos képzés iránti kielégítetlen szükségletek?

A képzés iránt érdeklődő, de a képzési programokban ténylegesen részt nem vevő személyek aránya arra utal, mekkora mértékűek a tanulással kapcsolatos kielégítetlen igények. Mivel az ún. tanuló társadalom célkitűzése az, hogy valamennyi állampolgár számára biztosítsa a megfelelő tanulási lehetőségeket, a folyamatos képzés terén azonosítható kielégítetlen igények fontos indikátorai a tanuló társadalom mint program sikerességének.

4.3.2. A Network-B által tervezett adatfelvételi modul

Hogy választ adjon a fenti kérdésekre, a Network-B egy kérdőív-modul (kérdés-sor) kialakítását vette tervbe. Egy ilyen modul alkalmas a felnőtteknek a folyamatos képzésben való részvételét – a fenti kérdések mentén – mérni. A modul célja, hogy megbízható alapokat nyújtson az összehasonlító elemzéshez, és annak jobb megértéséhez, hogy milyen szerepet játszik a folyamatos képzés az egyes országok képzési és munkaerő-fejlesztési törekvéseiben. A modul segítségével megszerezhető adatok jelenthetik a

folyamatos képzéssel kapcsolatos új indikátorok alapját. Továbbá megfelelő kiindulópontot szolgáltathatnak majd egy nagyobb szabású kutatáshoz, amely a különféle folyamatos képzési programok kimenetét és hatását vizsgálja, és azokat a tényezőket tárja fel, amelyek tanulásra ösztönzik a felnőtteket. Mindezek mellett olyan további adatforrások kerülnek elemzésre, mint az időmérleg vizsgálat és a vállalatoknál folyó képzésről készült adatfelvétel.

A felnőttek folyamatos képzésben való részvételét jellemző indikátorok 1995 óta szerepelnek az *Education at a Glance* által közzétett adatok között. Ekkor szervezte a Network-B az első kísérleti, akkor még úttörő jellegűnek számító adatgyűjtést a foglalkoztatottaknak a munkához kapcsolódó képzésben való részvételéről. Hamarosan azonban élénk vita bontakozott ki az adatok tényleges összehasonlíthatóságáról. Egyfajta megoldásként az ezt követő adatközlések az felnőtt írásbeliség adatfelvétel (International Adult Literacy Survey és Second International Adult Literacy Survey, rövidítve IALS és SIALS) ún. háttér-kérdőívében szereplő adatok feldolgozására támaszkodtak. Az annak alapján összeállított adatsorok jelentek meg az *Education at a Glance* 2002-es kötetében. Mivel az adatok megbízhatóságával és az összehasonlíthatósággal kapcsolatos viták folytatódtak, a Network-ön belül az a javaslat fogalmazódott meg, hogy szükség lenne egy önálló, a folyamatos képzésben való részvétel megbízható mérésére alkalmas önálló adatfelvételi modul kidolgozására. E javaslat megvalósíthatóságának vizsgálata került a további munka előtérbe. Az ezzel kapcsolatos, több éve húzódó munka jól jellemzi azokat a nehézségeket, amelyekkel egy ilyen méretű vállalkozás megvalósításának szembesülnie kell. Az egyes országok eltérő megközelítései és a már létező adatfelvételi rendszerek sokfélesége mellett számolni kell a hasonló nemzetközi szakmai szervezetek párhuzamosan futó, sokszor versenytársként is megjelenő kezdeményezéseivel. 2001-ben a Network-B felkért két szakértőt, hogy foglalják össze a témával kapcsolatos korábbi viták eredményét, tárják fel az adatforrásokat, és fogalmazzanak meg javaslatot egy megbízható, összehasonlításra alkalmas adatfelvételi modulra. A szakértők egy évvel később elkészült írásos összefoglalóját (Giddings–Kuwan, 2002) a Network-B 2003-as plenáris ülése vitatta meg.

A tervezett modul két részből állna. Az egyik az ún. mag (*core content*), amelyet valamennyi ország felhasználna az adatfelvételben. A másik, ún. kiegészítő (*supplementary content*) rész „opcionális”, azaz a résztvevő országok döntésének függvénye, és akkor kerülne kérdésre, ha elegendő számú ország vesz részt a modul alkalmazására épülő adatfelvételben.

A modul magja az alábbi kérdésekre terjedne ki:

- Részvétel a formális szakmai és nem szakmai képzésben;
- Részvétel az ún. informális szakmai képzésben;

- A formális szakmai és nem szakmai képzés volumene (mennyisége, pl. órában);
- A képzési területek és a képzési tevékenység egyéb jellemzői;
- A formális képzés költségei;
- Az iskolai képzés és a folyamatos képzés szétválasztása.

Az ún. kiegészítő rész tartalma nem került végleges meghatározásra. A főbb javasolt témakörök:

- A képzésben való részvételt akadályozó és támogató tényezők;
- A képzés haszna és hatásai;
- E-learning, illetve az informatikai eszközök igénybevétele a tanulás során.

Néhány olyan téma is felmerült, amelyek fontosnak nevezhetők, megjelenítésük a modulon belül azonban mégsem lehetséges, vagy mert képzéspolitikai jelentőségük viszonylag alacsony szintű, vagy mert rendkívül nehéz, ezekkel az eszközökkel szinte lehetetlen a megbízható mérésük. Ilyenek például az informális képzés/tanulás mennyisége, a képzés minősége, az informális képzés költségvonzatai illetve a képzés során szerzett tudás tartalmának mérése.

A képzéssel kapcsolatosan felvett adatokhoz az alábbi háttérváltozók felvétele szükséges: a kérdezettek neme, életkora, nemzetisége (vagy etnikai hovatartozása), gyermekeinek száma, jövedelme, befejezett legmagasabb iskolai végzettsége, az iskolázás során szerzett szakmai képzettsége, foglalkoztatotti státusza (teljes vagy részmunkaidős, munkanélküli vagy nyugdíjas), munkaköre, a cég/vállalat mérete, gazdasági szektor, a település méret szerinti kategóriája, a régió.

Miközben a Network-B keretében az új adatfelvételi modul előkészítése zajlott, 2000-ben az Európai Unió döntést hozott egy ad hoc modul kidolgozásáról az egész életen át tartó tanulás mérésére, amelyet az európai munkaerő-felmérés (*European Labour Force Survey*, rövidítve: *ELFS*) kérdőívébe illesztettek.⁹ Az új feladat, amelyben a Network szervezésében kulcsszerepet játszó svéd statisztikusok is részt vettek, bizonyos változásokat tett szükségessé a Network-B keretében zajló modul-fejlesztő munkában is. Ugyanakkor nem oldotta meg az adatforrás kérdését, hiszen az ad hoc LLL modul nem tért ki valamennyi, a folyamatos képzés szempontjából fontos kérdésre. Ugyanakkor újabb munkálatok is indultak, egy 2006-tól beindítani kívánt felnőttképzési adatfelvétel előkészítése céljából. Időközben több más résztvevő is csatlakozott a Network-B által kezdeménye-

⁹ A KSH 2003 második negyedében hajtotta végre első alkalommal a munkaerő-felméréshez kapcsolódóan az élethosszig tartó tanulásban való részvétellel kapcsolatos adatgyűjtést. Az adatok önálló kiadványban jelentek meg. (Az élethosszig..., 2004)

zett adatfelvételhez (az UNESCO és a kanadai statisztikai szervezet képviselői).

A közös adatfelvétel nehézségeit az is növeli, hogy régóta komoly vita folyik a folyamatos képzés fogalmának egységes értelmezéséről. A folyamatos képzés a legtöbb országban magában foglalja a különféle tanfolyamokat, munkahelyi képzéseket, a szakmunkásképzés gyakorlati részét azokban az országokban, ahol ez munkaviszony keretei között történik, a képzés módjától (magánóra, levelező oktatás) függetlenül, beleértve a művészeti és kézműves képzéseket vagy az ún. szabadidő-kurzusokat is. Míg azonban némelyik országban a tanulás kötetlenebb formáit, pl. a jelentősebb szakmai rendezvényeken való részvételt is képzésnek tartják, addig más országokban, pl. Magyarországon, többnyire a szervezett keretek között zajló, kifejezetten képzési céllal szerveződő tevékenységeket sorolják ebbe a körbe. Mivel az adatfelvételek során az értelmezés egy részét a válaszadókra bízják, ez érzékelhető mértékben befolyásolja a kapott adatokat is.

Igen hosszan tartó vita folyt a Network keretében arról, hogy mennyiben lehetséges önálló adatfelvétel szervezése, vagy anyagi okokból csak már meglévő vizsgálatokhoz csatlakoztatva lehet az adatfelvételt lebonyolítani. Ugyancsak sok vita folyt a módszerekről és az adatfelvétel technikai részleteiről. E viták során egyetértés alakult ki, hogy egységes módszerekkel, a 25-64 éves népességre vonatkozóan,¹⁰ egy éves referencia időtartamra kérdezve,¹¹ az érintett személyek megkérdezésével szerveződjön a felvétel (nem elfogadva a háztartásokban végzett vizsgálatok során alkalmazott eljárást, hogy a hozzátartozók is választ adhatnak, ha a mintában szereplő személy nem tartózkodik otthon), véletlenszerű mintavétellel, az adatok szigorú minőségi ellenőrzésével.

Igen hosszas vita folyik – nem csupán a Network-B keretében – azt illetően, hogy milyen mértékben és módon szükséges, illetve lehet mérni a nem formális képzési tevékenységet. Komoly módszertani nehézséget jelent olyan tevékenységeknek a statisztikai adatfelvételek eszköztárával való mérése, amelyek jellegüknél fogva is igen képlékenyek, és pontos körülhatárolásuk egyelőre igen problematikus. Ilyen téma az ún. informális képzés illetve az informális tanulás körülhatárolása, mérhetővé tétele. A vitában legutóbb alkalmazott megközelítés a hármas felosztást követte, és az UNESCO 1996-os kézikönyvére hivatkozott (Manual on Non Formal Education). Az alábbi kritériumok szerint különítette el a képzés és tanulás különféle formáit (formális, nem formális és informális).

¹⁰ A szakértők a 18-64 közötti életkori metszetet javasolták. Az eddigi adatközlések a 25-64 évesekre vonatkozóan közöltek adatot.

¹¹ Az egyes országok között jelentősek az eltérések attól függően, hogy a kérdést megelőző négy hétre, fél évre vagy egy évre vonatkozóan kérnek adatot a képzésben való részvételről. A magyar Munkaerő-felmérés a kezdetektől a négy hetes referencia időszakot alkalmazza.

Ismérvek	Formális	Nem formális	Informális
Szándékoltság	X	X	X
Szervezettség	X	X	
Intézményi keretek	X	X	
Hierarchikus képzettségi szintek/ egymásra épülő fokozatok	X		
Felvételi követelmények	X		
A résztvevők regisztrációja	X		
Előre rögzített oktatási módszerek	X		
Meghatározott időtartam (tanév), rögzített időbeosztás	X		

Természetesen számos ponton éri – jogos – kritika a fenti megközelítést. Leginkább talán amiatt, hogy a formális képzésből indul ki, és ehhez viszonyítja a többi tanulási formát. Ez lehetővé teszi annak megfogalmazását, hogy mely kritériumoknak nem felel meg a másik két csoporthoz sorolt tanulási forma, de azok egyedi jellegzetességei nem fogalmazhatók meg ebben a keretben. Legfőbb gyengéje azonban, hogy nem könnyíti meg az egyre nagyobb jelentőségűnek ítélt, ám rendkívül nehezen megragadható egyéni tanulási formák mérését.

4.3.3. Munkahelyi képzés

A folyamatos képzés egyik kiemelten fontos területe a munkahelyi képzés. A Network-B ülésein több ízben is beszámoló hangzott el az Eurostat által szervezett, az 1994-es első adatfelvételt követően 2001-ben második alkalommal lebonyolított európai léptékű empirikus adatfelvételtől. Ezek az adatok egyfajta kontrollként szolgálnak a Network-B által a folyamatos képzésről szervezett adatgyűjtésekhez. A 2001-ben zajlott Continuing Vocational Training Survey (CVTS2) elnevezésű átfogó adatfelvételnek Magyarország is résztvevője volt. A hazai felmérés 2851 gazdasági szervezet képzéssel kapcsolatos politikájáról és gyakorlatáról adott nemzetközi összehasonlításra alkalmas képet. (Szígyártó, 2002) Az adatfelvétel a 10 főnél többet foglalkoztató vállalkozásokra terjedt ki, s nem tartalmazta a mezőgazdasági ill. a közszférában foglalkoztatottakat. A valamennyi résztvevő ország által alkalmazott szabványosított (de nemzeti szinten adaptált) kérdőíveket a vállalkozások maguk töltötték ki.

A vizsgálat során kétféle képzési/tanulási tevékenységre vonatkozóan tettek fel kérdéseket. Vizsgálták a folyamatos szakmai képzési kurzusokon való részvételt (külső képzésnek tekintették azt, amikor az adott tanfolya-

mot teljes egészében olyan intézmény szervezte, amely nem tartozik a vállalathoz, belső képzésnek azt, amikor a vállalkozás maga szervezte a kurzust). A kérdések a résztvevőkre, a képzés időtartamára, tartalmára, a képzésszolgáltatóra, és a képzési költségekre vonatkoztak.

A kurzusok mellett a folyamatos képzési „egyéb formáiról” is adatokat gyűjtöttek. A következő képzési formákról kértek információt: gyakorlati szakmai képzés, más cégeknél töltött cseregyakorlat és a munkakörök közötti rotáció („job-rotation”), tanulókörökben vagy minőségbiztosítási körökben való részvétel, önképzés (önálló tanulás), konferenciákon, szemináriumokon, ill. műhelybeszélgetéseken való részvétel.

A nemzetközi összehasonlítás meglehetősen kedvezőtlen képet mutat a hazai munkahelyi képzésről, legalábbis ami a statisztikailag mérhető aktivitást jellemzi. A 21 ország közül Magyarország a 17. helyen áll, a válaszadó cégek 37%-a biztosít képzést alkalmazottainak (összevetve a listavezető Dániával, ahol ez az arány 96%. A sor végén Lengyelország és Románia áll 22%-os, illetve 11%-os mutatóval).

A cégek mérete szerint természetesen jelentősek a különbségek. A magyar gazdasági életben döntő túlsúlyt képviselő kis méretű (10-49 főt foglalkoztató) vállalkozásoknak alig több mint harmada (34%-a), a közepes méretűeknek (50-249 fő) közel a fele, az 500 fő feletti cégeknek pedig 85%-a sorolható ebbe a körbe. Az átlagnál nagyobb mértékben vettek részt a képzésben a pénzügyi tevékenységet folytató cégek (81,6%), a posta és távközlés területén működő (77,8%) valamint a közműszolgáltató (76,3%) vállalatok. Az átlagtól lényegesen elmaradtak a hagyományos ágazatok: textil-, ruha-, bőripar, (31%) vendéglátás (33,3%), építőipar (30,9%), bányászat (38,1%). A felmérésben részt vett cégeknek csak 18%-a rendelkezett írásos képzési tervvel (ill. a képzéssel kapcsolatos szükségletekre vonatkozó elemzéssel). Közöttük a közepes méretű cégek képviselik a legnagyobb arányt (44%).

A vizsgálatban résztvevő cégek 62,5%-a jelezte, hogy a megelőző három évben (1977-1999) szükség volt alkalmazottai szakértelmének fejlesztésére. Ennek megvalósításában a legfontosabb szerepe a szakmai képzésnek (73,2%), a munkaköri tapasztalatszerzésnek (60,7%), illetve a képzett munkaerő felvételének volt (43,8%). A kis méretű cégek körében az átlagnál nagyobb mértékben jellemző a munkanélküliek felvétele és kiképzése (ennek egyik oka bizonyára az állami támogatás ténye), a munkavállalók iskola jellegű képzését pedig elsősorban a nagy létszámot foglalkoztató cégek támogatják.

1999-ben a vizsgált cégek jóval kevesebb, mint fele nyújtott lehetőséget alkalmazottainak a szakmai képzésre, leggyakrabban tanfolyam, munkahelyi körülmények között végzett oktatás, valamint szakmai rendezvények (konferenciák, előadások látogatása) formájában. A nem hagyományos képzések közül az ún. szituációs képzés és konferenciák dominálnak, a rotációs képzés, tanulókörök, önálló tanulás kevésbé jellemző. A hργο-

mányosnak nevezhető (külső és belső) szakmai képzésekben átlagosan a cégeknél foglalkoztatott munkaerő 21%-a részesült, a férfiak magasabb arányban (23%) mint a nők (19%). A hagyományos szakmai képzés időtartama átlagosan valamivel rövidebb volt egy munkahétnél (37 óra).

Ami a képzések témáját és jellegét illeti, átlagban az oktatási idő negyedét fordították vállalat-specifikus (az adott cég termékeihez, technológiájához kapcsolódó) képzésre. A kis cégek az átlagnál kevesebb időt fordítottak vezetőképzésre, irodai-adminisztratív ismeretek átadására és személyiségfejlesztésre, míg a nagy cégek a műszaki és gyártási ismeretekre és a számítástechnikai oktatásra az átlagnál több időt szenteltek.

Az összes képzési célra felhasznált munkaidő kedvezmény harmadát a cégek által szervezett, és saját oktatóik által tartott tanfolyamok képviselték, és mintegy kétharmados arányt jelez a külső cégektől szolgáltatásként megvásárolt képzési programok aránya. A kis cégekre inkább jellemző az államilag felügyelt továbbképző és szakképző intézmények igénybevétele, a nagyvállalatokra pedig inkább jellemző a képzésszolgáltató magánvállalkozások igénybe vétele. Ami a képzés finanszírozását illeti, a felmérésben résztvevő cégek az összes munkaerőköltségnek átlagosan alig 1%-át fordították szakmai oktatásra, képzésre. Az alkalmazottak képzését nem támogató cégek (az összes kérdezett cég több mint fele, 54,2%-a) főként a foglalkoztatott munkaerő felkészültségének kielégítő szintjét, a betanítás elegendőséges voltát, illetve a képzés finanszírozásával kapcsolatos nehézségeket (20%) említette okként.

A jelenlegi helyzet alapján nagy valószínűséggel az várható, hogy nem jön létre egyetlen, egységes adatfelvétel, amely teljes egészében a felnőttkori tanulásra koncentrál. Megmarad egyfajta munkamegosztás a különféle, adatfelvételeket szervező európai szakmai szervezetek között. A jövőben azzal lehet számolni, hogy a folyamatos képzés, felnőttkori tanulás témakörében valamilyen mértékig közelednek egymáshoz a különféle szervezetek által folytatott adatfelvételek alapfogalmai, értelmezési kategóriái, illetve egyre több rendszeres adatfelvétel készül. Az is bizonyos, hogy a különböző adatfelvételek egymással történő összevetése jóval árnyaltabb képet adhat az adott területről, mint egyetlen vizsgálat.

4.4. Esélyegyenlőség

Az oktatáshoz való hozzáférés, a képzési lehetőségek „elosztása” minden országban kiemelt jelentőségű politikai és társadalmi kérdés. Az OECD

tagországokban az esélyegyenlőség¹² kérdése kiemelt szerepet kap a hivatalos állásfoglalásokban is. Ezekben az anyagokban az egyének közötti egyenlőtlenségeket rendszerint elfogadhatónak minősítik, mint az egyének közötti „normális” különbségeket, míg a társadalmi csoportok között kimutatható egyenlőtlenségeket, méltatlannak és a diszkrimináció kifejeződéséként értékelik. Ez különösen érvényes a nők, a kedvezőtlen társadalmi és gazdasági környezetben élők, az etnikai csoportok és bevándorlók esetében. Ebből adódóan a Network-B figyelmének középpontjában nem az egyének, hanem az egyes társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek elemzése áll.

Egy sor, a felnőttképzés témakörében készült nemzeti tanulmány rámutatott, hogy az alapképzettség szintjével összefüggő jelentős egyenlőtlenségek növekedőben vannak. Ezért a társadalompolitikai döntéshozók számára érzékelhetően nő a jelentősége annak, hogy képesek legyenek csökkenteni a képzési lehetőségekben mutatkozó egyenlőtlenségeket azok között, akik magas szintű tudással, szakmai hozzáértéssel és kompetenciákkal rendelkeznek, és azok között, akik jelentős lemaradásokkal küzdenek a tanulásban. Az utóbbi évtizedekben jelentős előrehaladás történt az oktatáshoz való hozzáférés területén tapasztalt egyenlőtlenségek csökkentése terén, bár számos egyenlőtlenség minden erőfeszítés ellenére tovább él.

4.4.1. Képzéspolitikai összefüggések

Néhány azok közül a kérdések közül, amelyek fontos képzéspolitikai összefüggéseket vetnek fel, és orientálják az indikátorfejlesztő munkát:

- Milyen mértékben csökkenti, tartja fenn és erősíti fel a társadalmi eredetű egyenlőtlenségeket az oktatási rendszer?
- Mekkora a tényleges különbségek az egyes csoportok között a legmagasabb befejezett iskolai végzettség, a munkaerőpiaci eredményesség és egyéb társadalmi gazdasági jellemzők terén?
- Mi jellemzi azokat az oktatási rendszereket, amelyek minimálisra csökkentik az egyenlőtlenségeket, és milyen oktatáspolitikai lépések segíthetnek az egyenlőtlenségek mérséklésében?
- Vannak-e azonosítható csoport-jellemzők, amelyek összekapcsolódnak az oktatásban való részvétel és hozzáférés illetve a képzés társadalmi eredményessége szempontjából?

¹² Az *equity* angol kifejezést ebben a szövegben esélyegyenlőségnek fordítjuk, és mindvégig ezt a kifejezést használjuk. Ez a megnevezés széles körben ismert a társadalomtudományi irodalomban, míg az újabban néhány írásban használt méltányosság kifejezés erősen kötődhet az egyedi elbírálást igénylő esetek képzetéhez.

- Milyen arányt képviselnek az olyan csoportok, amelyek alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, és ezért a leginkább szükségük lenne a további képzésre, mégis a legkisebb arányban vesznek részt a tanulási tevékenységekben?
- A képzéshez való hozzáférésben és az annak hasznosításában mutatkozó különbségek növekvő vagy csökkenő tendenciát jeleznek?
- Milyen módon befolyásolták a képzéshez való hozzáférést a munkaerőpiaci változások, ill. a képzés terén a magán és az állami forrásokból történő befektetések arányában végbement változások (az alapképzést és a folyamatos képzést is beleértve).
- Milyen hatással vannak a társadalmi-kulturális, gazdasági és képzettségbeli előnyök az egyes országok összeteljesítményére?
- Hogyan befolyásolták az emberi tőke és a társadalmi tőke elosztását az elmúlt időszakban a képzési beruházásokban végbement változások (az állami és magánforrásokból történő befektetések arányainak alakulása).
- Milyen hatással volt az emberi tőke és a társadalmi tőke eloszlásának egyenlőtlensége az OECD országok gazdasági növekedésére?

4.4.2. Az esélyegyenlőség kulcs-változói

A Network-B – a munkaértekezleteken folytatott viták alapján – a következő változókat tartja a leginkább alkalmasnak az egyenlőtlenségek ill. az esélyegyenlőséggel összefüggő kérdések feltárásában.

a/ Társadalmi-gazdasági státusz

A szülők társadalmi státusza és az otthoni környezet olyan jelentős tényező, amely hatással van a tanulók iskolai ill. tanulási eredményességére. Az oktatás terén az esélyegyenlőség elemzésében kiemelt figyelmet kapnak az egyes csoportokra jellemző társadalmi-gazdasági különbségek.

A nemzetközi összehasonlítás szükségessé teszi egy nemzetközi index kialakítását ill. a gazdasági-társadalmi státusz megfelelő osztályozását (*socio-economic status* rövidítve SES). Az Eurostat jelenleg egy olyan értelmezési keret kialakításán dolgozik, amely hozzájárul a gazdasági-társadalmi státusz mérhetővé tételéhez. E munka eredményét a Network-B is hasznosítja majd az indikátorfejlesztésben. Míg ez a munka folyik és az eredményekre kell várni, az elemzők átmeneti jelleggel a foglalkozási státuszt használják a gazdasági-társadalmi státusz hozzávetőleges mérőszökeként.

Az EAG korábbi kiadása tartalmazott az iskolai végzettségre és az iskolai teljesítményre vonatkozó indikátorokat a szülők gazdasági-társadalmi státusza szerinti bontásban. Ezeknek az indikátoroknak a zöme a harmadik nemzetközi matematikai és természettudományos felmérésből (Third International Mathematics and Science Study, rövidítve: TIMSS) származott. A PISA indikátorok ugyancsak elérhetőek a szülők státusza szerinti bontásban. Emellett a Network-B is kidolgozott egy intergenerációs mobilitási indikátort. Ezeknek az indikátoroknak a finomítására és továbbfejlesztésére van szükség az elkövetkező időkben.

b/ Nem

Noha a nemek között korábban mért jelentős különbségek a felsőoktatásban való jelenlétet és a sikeres végzést illetően mérséklődtek, sőt, a felsőoktatásba való részvételt illetően a nemek közötti korábbi egyenlőtlenség nem csak hogy csökkent, hanem ellenkezőjére fordult, a nő hallgatók aránya sok országban meghaladja a férfiak arányát. Mindezek mellett néhány kérdéskör problematikusnak tekinthető a nők munkapiaci teljesítményét érintően. Például még mindig jelentős különbségek érzékelhetőek az alábbi területeken:

- Munkaerőpiaci részvételi arányok
- Keresetek (lásd pl. a 4.2.1. alfejezetet)
- Az egyes képzési területeken belüli arányok jellemzői.

c/ Bevándorlók/kisebbségek

Az OECD országokban a növekvő kulturális és etnikai sokféleség a politikai döntéshozók számára egy sor kérdést vet fel a különböző csoportoknak a képzési és munkaerőpiaci rendszerekbe történő integrálása, valamint a képzési lehetőségek elérése kapcsán. Ugyanakkor meglehetősen nehéz a különféle etnikai és bevándorlók csoportjai esetében összevethető definíciót megfogalmazni. E területen további szakmai elemzésekre van szükség. A bevándorlók munkapiaci integrációjának hiányában az egyik tényező a megfelelő nyelvtudás hiánya. Ebből következően a bevándorlók helyzetének elemzéséhez igen hasznos a nyelvtanulásra vonatkozó indikátorok kialakítása.

d/ Egyéb fontos változók

A Network-B néhány további változót azonosított, amelyek fontosak az esélyegyenlőség témakörén belül. Ezek a következők:

- a generációs különbségek,
- a háztartás típusa,
- a lakóhely (városi, falusias),
- az adott régió jellemzői,
- a lakótelepülés mérete,
- anyanyelvi hovatartozás
- az egyéni fogyatékokosságok.

OECD projekt az oktatási esélyegyenlőségről (2004)

Jelenleg az esélyegyenlőség problémakörét érintően folyamatban van egy ún. OECD Tematikus jelentés (Thematic review of Equity in Education) elkészítése. A résztvevő országok (flamand) Belgium, Finnország, Franciaország, Norvégia, Oroszország, Szlovénia, Svédország és Svájc. A felsorolt országok mellett Magyarország is résztvevője a programnak. A nemzeti jelentések 2004 során kerülnek közzétételre. A program központi témája az esélyegyenlőség (társadalmi méltányosság) és az oktatási rendszer közötti kapcsolat, noha szerves részét alkotják a munkaerőpiaci és általában a társadalmi esélyegyenlőségre vonatkozó elemzések is.

A Network-B folyamatosan figyelemmel kíséri a projekt megvalósítását, és hasznosítja az annak keretében létrehozott eredményeket.

A projekt keretében szervezett adatgyűjtés – amennyiben a résztvevő országok rendelkeznek a megfelelő adatforrásokkal – több mint 30 változót foglal magában, s ezek közül néhány a Network-B által gondozott területeket is érinti.

4.5. A kompetencia kínálat feltérképezése – mint új téma

Számos OECD országban az alacsony születési ráta miatt csökken a népesség, illetve nő az idősebbek relatív aránya. Ennek egyik következménye, hogy növekszik az aktív korú népességre háruló teher (az eltartottak aránya). Ugyancsak fennáll annak a veszélye, hogy bizonyos szakmákban nem lesz elegendő képzett szakember, aki képes lenne pótolni a mun-

kapiacról kilépőket. Ez indokolja olyan elemzés készítését, amely szakterületenként megvizsgálja a rendelkezésre álló képzett emberek számát és a hosszabb távú munkapiaci szükségletekhez viszonyított arányát.

Az új téma – a svéd statisztikusok kezdeményezésére – a Network-B 2004 novemberi plenáris ülésén került először megvitatásra. A kísérleti adatgyűjtés a plenáris ülést megelőző hónapokban kezdődött, amelyhez 11 ország (Ausztrália, Csehország, Dánia, Finnország, Franciaország, Kanada, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország és Svédország) küldött adatokat. Az elemzés kiindulópontja, hogy a gazdasági növekedés és versenyképesség nagy mértékben függ az egyes országokban rendelkezésre álló képzettségtől, kompetencia-készlettől. A jól képzett munkaerő rendelkezésre állása alapvető jelentőségű az OECD országok versenyhelyezete szempontjából. Az erre a kihívásra történő felkészüléshez szükség van a kompetencia kínálatot bemutató statisztikai indikátorokra, és olyan elemzésekre, amelyek feltárják a képzési rendszer lehetőségeit a felmerülő hiány-problémák orvoslása érdekében.

A Network-B számos jól működő indikátort fejlesztett ki az elmúlt években, amelyek bemutatták a népesség iskolázottsági szintjét és annak változását, illetve az iskolából a munkaerőpiacra történő átmenet folyamatát. Ugyanakkor hiányoznak azok az indikátorok, amelyek bemutatnák az egyes speciális képzettségű csoportok kiáramlását a képzési rendszerből, és elemezhetővé tennék az adott képzettség iránti kereslet és a kínálat viszonyát.

Az eredeti felkérést az anyag megírására a svéd statisztikai hivatal fogalmazta meg, és így került kijelölésre a felsőoktatás, illetve bizonyos szakmaterületek. Az első elemzésben¹³ stratégiai jelentőségűnek tekintett szakterületek a következők voltak: orvosok, ápolók, tanárok, mérnökök és természettudományi végzettségűek.

Az elemzés első része rövid áttekintést ad a „készletekről”, azaz a népesség iskolai végzettségéről, majd közelebbről a felsőoktatásról. A második részben három indikátort mutatnak be a szerzők: az egyik a jelenlegi helyzet leírására szolgál, a másik kettő a frissen végzett diplomások és a nyugdíjba vonulás előtt állók egymáshoz viszonyított arányát elemzi. A pályán lévő ISCED 5 szintű végzettséggel rendelkezők és a frissen végzettek megoszlását szakterületenként is felvázolják a szerzők. A cél az, hogy vázlatos képet adjanak arról, vajon az oktatásból kikerülők képesek lesznek-e pótolni a nyugdíjba vonulókat. Az anyag végül kitér az indikátorok számítá-

¹³ Alan Nordin–Linda Palermo: Supply of skills in OECD countries. Manuscript. 2004. november. Az adatok nagyrészt a 2003-as egységes európai Munkaerő-felvételek (Labour Force Survey) származnak, Dánia, Finnország és Svédország azonban a saját regiszter alapú foglalkoztatási statisztikájából vett adatokat, Kanada a 2001-es népszámlálás adatait küldte el, míg Ausztrália a 2003-as „Képzés és tanulás” c. nemzeti adatfelvételre támaszkodott az adatgyűjtésben.

sának módjára és a téma szempontjából nyitott, illetve problematikusnak ítéltető kérdésekre.

A plenáris ülésen a vitában számos észrevétel hangzott el. Többen tették azt az észrevételt, hogy a kínálat csak a keresletre vonatkozó, hasonlóan részletes elemzéssel együtt értelmezhető. Felmerült, hogy számos területen a diplomások hagyományosan más szakterületek felé áramlanak, azaz nem a végzettségüknek megfelelő területen kívánnak dolgozni. Ez különösen érvényes bizonyos nagy létszámú képzési területeken, mint pl. Magyarország esetében a tanárképzés illetve a jogászképzés területén. Jelentős, figyelmen kívül nem hagyható tényező a munkaerő vándorlás, illetve a felsőoktatásra jellemző nagymértékű mobilitás. A külföldön végzett hallgatók többsége a diploma megszerzését követően visszatér saját hazájába, illetve az elemzésbe bevont országok hallgatói átmenetileg más országok képzési statisztikáiban jelennek meg. Igen fontosnak ítélték a vitában résztvevők a nemek szerinti megoszlás részletes bemutatását és elemzését. Hangot kapott, hogy a stratégiai jelentőségűnek nevezett szakterületek országonként igen eltérőek lehetnek, ezt nehéz az összehasonlításban szem előtt tartani.

Egyetértés alakult ki azt illetően, hogy a Network-B folytatni kívánja az elemzőmunkát, és egy most formálódó munkacsoport átdolgozza, bővíti az elkészült anyagot, amely a következő plenáris ülésen ismét napirendre kerül.

5. Adatforrások, módszerek, viták

Az összehasonlító nemzetközi statisztika mindig komoly szakmai kompromisszumok eredménye, és rövid távon aligha remélhető, hogy minden érdekelt számára egységesen és egyhangúan elfogadható adatközlések szülessenek. A Network-B keretében együttműködő országok adatgyűjtési rendszere, fogalomértelmezése, az összehasonlításban és az adatközlésben való érdekeltsége olyan mértékig eltérő, hogy csak állandó viták mellett és folyamatos kritikától kísérve lehetséges az Education at a Glance illetve az abban szereplő adatsorok megjelentetése.

Az Education at a Glance c. kiadvány igen jelentős hányadát teszik ki azok a módszertani jegyzetek, amelyek bemutatják az adatforrásokat, az adatgyűjtések során használt megközelítések és definíciók eltéréseit, illetve az adott összehasonlítások korlátait. Ráadásul a technikai jellegű problémák (pl. hogy az adatok különböző évekből származnak, az adatgyűjtés köre nem teljesen azonos az egyes országok esetében, stb.) csak a gondok egyik felét alkotják, ezek a könnyebben azonosítható eltérések. Az oktatási rendszerek összehasonlításának egyik legnagyobb nehézsége, hogy a nemzeti rendszerek számos olyan képzési programmal rendelkeznek, és mögöttük olyan történelmi háttérrel, amelyeket csak nagy nehézségekkel lehet egyetlen hierarchikus osztályozási rendszerbe (mint amilyen az ISCED) illeszteni. Hogy csak egyetlen példát hozzunk, a 3 éves hagyományos szakmunkásképzés, amely egészen a közelmúltig az egyik legnagyobb létszámú képzési programja volt a hazai képzési rendszernek, nem nevezhető teljes értékű középfokú képzésnek (összevetve a többnyire 4 éves, érettségire vezető, továbbtanulásra jogosító képzéssel, ugyanakkor az alacsonyabb szintű általános képzéshez – pl. a középiskola alsó fokozatához sem sorolható). Az adott képzési forma megszűnése azonban nem szünteti meg azonnal a gondokat, hiszen a népesség egészét érintő adatfeldolgozásokban (vagy akár az egyre inkább előtérbe kerülő több generációra kiterjedő elemzésekben) a korábban végzettséget szerettek tömegei jelennek meg. Ugyancsak komoly gondot okoz – különösen az egész életen át tartó tanulás perspektívájából – hogy az oktatási statisztikák többnyire csak a hagyományos formális képzési programokat képesek tömegesen azonosítani. Különösen jelentős információvesztéget jelent, ha a legmagasabb végzettség azonosítása mellett a több azonos szintű végzettség, vagy a kiegészítő (speciális kompetenciák meglétét igazoló) képzettségek megjelenítése nem lehetséges.

A Network B által gondozott terület (az oktatás/képzés és a munkaerőpiac kapcsolata) felértékelődőben van az INES projekt középtávú terveiben éppen úgy, mint a legtöbb ország saját adatgyűjtési és képzési rendszerén

belül. Az emberi erőforrás fejlesztése (Human Capital Investment), és a *lifelong learning* jelszavának jegyében az oktatási rendszerek értékelésében, teljesítményének megítélésében a korábnál jóval nagyobb szerepet fognak kapni az olyan adatok és vizsgálatok, amelyek a felnőttkori képzés, a munka és az oktatás világának összekapcsolódását érintik. Ezen a területen azonban az országok jelentős része adathiánnyal küzd, hiszen e témák egy része túlnyúlik az iskolarendszerű képzésre vonatkozó adatgyűjtés rendszerén, s maga a felnőttkori képzés tartalma is erősen átalakult. Jól érzékelhető a törekvés a különböző szervezetek tevékenységének, kezdeményezéseinek, már meglévő adatgyűjtési rendszereinek összehangolására, a felesleges átfedések csökkentése érdekében

Az EAG illetve azon belül a Network-B által szolgáltatott adatok többnyire több országban, rendszeresen szervezett adatfelvételekből származnak. Ezek közül is az Eurostat által gondozott Munkaerő-adatfelvétel (Labour Force Survey) az egyik legfontosabb. Ennek egyik oka, hogy európai szinten egységesített adatfelvétel, ráadásul igen nagy elemszámmal dolgozik, a magyar adatfelvétel is több tízezer kérdezett egyén adatait tartalmazza. Az adatfelvétel nevéből is kiderül azonban, hogy eredetileg milyen célokra tervezték. A kérdezettek iskolai végzettsége, illetve képzési programokban való részvétele az adatfelvétel háttérváltozói közé tartozik, illetve önálló kérdésblokkot alkot, azonban az adatfelvételi kérdőív nyilvánvalóan nem tükrözheti teljes egészében azokat az igényeket, amelyeket az oktatási célú elemzések támasztanak vele szemben. Mára az LFS már joggal nevezhető „túlhasznált” adatforrásnak.

A folyamatos képzésre vonatkozó adatközlésekben egyes országok, ahol létezik önálló, nemzeti szintű felnőttképzési adatfelvétel (pl. Finnország, Svédország, Svájc), inkább az azokból származó adataikat illesztik a nemzetközi összehasonlító táblákba. Ezekben az esetekben azonban éppen az eltérő megközelítésből (pl. a képzés fogalmának értelmezéséből) származó, a kiadvány olvasói számára nehezen követhető különbségek képezik vita tárgyát.

Újabbban a felnőtt írásbeliség mérésére irányuló adatfelvételek (International Adult Literacy Survey, rövidítve IALS) iskolázottságra vonatkozó ún. háttérváltozói jelentenek fontos adatforrást a felnőttkori képzés elemzéséhez. A Network-B – különösen az utóbbi időben – törekszik más, kiterjedt adatfelvételek eredményeinek másodlagos hasznosítására, az elemzési horizont kibővítésére. Például a képzés társadalmi hatásának elemzésébe bevonták a World Values Survey¹⁴ egészségi állapotra vonatkozó adatait is.

¹⁴ Ez a ma már közel 80 országra kiterjedő, a kutatók szakmai hálózatára, és az országok önkéntes egyedi adatfelvételeinek közös használatára épülő, a 80-as évek óta szervezett adatfelvétel sorozat a társadalmi, kulturális, politikai változások nyomonkövetését szolgálja.

A Network-B az általa gondozott indikátorok képzésekor alapvetően két adatforrásra támaszkodik. Az Eurostat által gondozott Labour Force Survey-t (amelynek idehaza a közelmúltban történt meg az európai gyakorlathoz "igazítása") és az Adult Literacy Survey-t, amely a funkcionális írás-olvasási kompetenciát méri (és Magyarországon a közelmúltban indult meg az erre irányuló adatgyűjtés). Emellett a háztartás-vizsgálatok adataiból is meríteni kívánnak. Néhány esetben felhasználják az egyes országok témába vágó nemzeti adatfelvételeinek eredményét is (főleg a speciális felnőttképzési vizsgálatokat).

A munkában résztvevő szakemberek egyre gyakrabban hangoztatják, hogy a statisztikai adatgyűjtésen és feldolgozáson túl erősödő igény van arra, hogy az egyes jelenségek behatóbb – szociológiai nézőpontú, egyes speciális csoportokra koncentráló – elemzése is részévé váljon a munkának. Más összefüggésben is többször elhangzott a hosszabb időtávot átfogó, ún. követéses vizsgálatok beindításának szükségessége, ill. ezek adatainak használata.

Ugyanakkor jól érzékelhető, hogy az adatgyűjtés és adatközlés terén igen erőssé vált a különféle szakmai szerveződések közötti versengés. A képzéspolitikai szempontból kiemelt témákban, mint az élethosszan tartó tanulás, vagy a munkavégzéshez kapcsolódó felnőttkori képzés, a képzés és munkaerőpiac kapcsolódása, vagy az informatikai eszközök alkalmazása a képzésben és a munkavégzésről, több szervezet néha egymástól függetlenül jelentős projekteket indít. Az Eurostat, az UNESCO, az ENSZ, az OECD mellett ma már jelentős egyetemi kutatóhálózatok is egymással versenyben jelentetnek meg átfogó, nemzetközi összehasonlító elemzéseket, amelyek képesek megalapozni, befolyásolni hosszú távú képzéspolitikai vagy munkapiaci döntéseket. Ebben a szakmai erőterben születnek újabb javaslatok, és kerül mérlegre az INES network-ök által végzett elemzőmunka.

6. Az indikátorok alkalmazása

A döntéshozatalt és az eredmények mérését szolgáló indikátorok alkalmazása iránti igény – nem utolsó sorban az Unió tagországaiból és az európai fejlesztési programokban való részvételből fakadóan – jelentősen megnőtt az utóbbi időben. Ez – bár nem csupán az oktatási területen – általában is felértékeli az OECD keretében végzett munkát, annak szakmai tapasztalatait.

Az INES programban való részvétel haszna és hatása

A Network-B munkájában való részvétel, az adatszolgáltatás jelenleg alapvetően a tagságból fakadó kötelezettség teljesítése, amely hozzájárul a magyar oktatási rendszer mérhető teljesítményéről alkotott összkép kialakításához, de egyelőre nem játszik érzékelhető szerepet a hazai oktatáspolitikai alapinformációkkal való ellátásában. Ez már csak azért is így van, mert maga a kiadvány (amelyhez angol és francia nyelven megjelenő elemzés is társul - Education Policy Analysis) kevés példányszámban áll rendelkezésre, a jelentős adattömeg áttekintése rendkívül időigényes és bizonyos szakértelmet kívánó feladat, amelyet a nyelvismeret hiánya tovább nehezíthet.

Az adatközlés és a nemzetközi mezőnyben történő összehasonlíthatóság mellett azonban a szakmai hálózatokban, a network-ökben folyó munka számos más eredményt is produkál. Az egyik legfontosabb haszna, hogy a résztvevő országok nemzeti rendszereiben megszülető eredmények sokféle közvetítő szálon megismerhetővé és hasznosíthatóvá válnak a többi ország számára is. Erre jó példa a Network-B keretein belül az alacsony iskolai végzettségű fiatalok munkaerőpiaci beilleszkedését szolgáló politikának és az azt szolgáló eszköztárnak a helyzete. Hollandia igen nagy figyelmet fordít az alacsony képzettségű fiatalok munkaerőpiacra kerülésével összefüggő támogatási politikának, ebből fakadóan tudatosan kezdeményező szerepet játszott a témának a Network-ön belüli megfogalmazásában, a kísérleti adatgyűjtésben és feldolgozásban, illetve önálló felmérést szervezett az egyes országok eltérő politikai gyakorlatának feltérképezése céljából.

Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi összehasonlító elemzést szolgáló adatgyűjtés nem önmagáért való. A részvétel ösztönzést, és mindenekelőtt szakmai tapasztalatokat adhat ahhoz, hogy az oktatáspolitikai számára nélkülözhetetlen elemzések, az ezt szolgáló rendszeres szakértői jelentések, a rendszermonitor műfaja Magyarországon is meghonosodjon, és a kor-

mányzati munka szerves részévé váljon. Az INES projekt egészének eredeti intenciója is a kormányzati munka adatokkal, elemzésekkel történő támogatása.

A hazai adatgyűjtési rendszer korszerűsítésének igénye

A munkába való bekapcsolódás kezdete óta nyilvánvaló, hogy a hazai adatforrások viszonylagos korlátozottsága miatt nincs mód valamennyi, igényelt indikátor előállítására. Alapvetően hiányoznak azok az adatfelvételek, és adatgyűjtés típusok (pl. az iskolából kilépők munkaerőpiacra kilépésének rendszerszerű, és átfogó nyomon követése, a felnőttek munka melletti tanulására vonatkozó adatgyűjtés), amelyek alapján a jelenleginél teljesebb képet lehetne rajzolni az oktatásnak és képzésnek az ország gazdasági és társadalmi folyamatainak, alakulásában játszott szerepéről.

A hazai statisztikai adatgyűjtési és adatközlési rendszer jelentős mértékben átalakult az elmúlt évtized során. Magyarország egyre több egységesített, európai adatfelvétel résztvevője. Mindezek mellett fontos adatfelvételek hiányoznak ahhoz, hogy egy sor, az oktatás- illetve foglalkoztatáspolitikai által kiemelt jelentőségűnek minősített témában megbízható adatokra támaszkodó elemzések készülhessenek akár a döntések megalapozásához, akár az intézkedések hatásának értékeléséhez. Az egyik ilyen például az iskolarendszerből, a középszintű és felsőoktatásból kikerülő munkaerőpiaci útjának elemzéséhez szükséges követő vizsgálatok. De hasonlóképpen egyre nyilvánvalóbb a hiánya egy olyan rendszeres adatgyűjtésnek, amely az iskolázást követő képzési programokban való részvételt, a felnőttkori tanulás különféle formáit követné nyomon. Hasonló nagyságrendű gond, hogy az elemzőmunkához szükséges adatok jelentős része nem alkalmas a részletes elemzésre (mert pl. csoportok mozgását, helyzetét rögzíti és nem egyénekét). Ilyen például az OSAP rendszerben az iskolarendszeren kívüli képzésről készülő rendszeres adatfelvétel, amely döntően az ellátó intézményrendszer jellemzőit képes azonosítani, de jelen formájában alkalmatlan arra, hogy a képzésben résztvevők egyes jellemzőit (azok egymással való összefüggését) elemezni lehessen.

A meglévő adatgyűjtési programok egy része tartalmában nem alkalmazkodott kellő mértékben az időközben végbement változásokhoz, illetve pl. a folyamatos szakmai képzés esetében rendkívül hiányos, és annak ellenére, hogy azonos témában (munkaerőpiaci képzések, iskolarendszeren kívüli képzés) több párhuzamos adatgyűjtés is folyik, amelyek egymást nem ismert mértékben átfedő adathalmazt eredményeznek, mégis sincs mód az adott – növekvő fontosságú – témakör szakszerű elemzésére. Bizonyos releváns témákban - hozzá kell tenni, nem csupán Magyarországon - alapvetően hiányoznak az adatgyűjtési programok.

Az oktatási, képzési rendszert érintő adatok gyűjtésében a jelenlegi rendszer átgondolását, sok szereplő részvételével történő egyeztetett tervezését, szakmai koordinálását igényel.

Emellett érzékelhetően nő az igény a nem szakemberek számára is elérhető, közérthető, a hazai oktatási rendszer működését bemutató áttekinthető kiadványok iránt.

Felhasznált irodalom

- Az élethosszig tartó tanulás (2004) Lifelong learning. Központi Statisztikai Hivatal.
- De Broucker, Patrice (2004) Early Labour Market Experience of Young Adults with Low Levels of Education. Kézirat
- Education at a Glance – 2003. OECD, Paris.
- Equity of the European Educational Systems – A Set of Indicators (2003) Final report of the „ Devising international indicators on equity of educational systems” Project Socrates SO2-61OBGE. Departement of Theoretical and Experimental Education University of Liège.
- From Initial Education to Working Life 2000. Making Transitions Work. /Education and Skills sorozat/ OECD, Paris.
- Giddings, D.– Kuwan, H. (2002) Development of an international Continuing Education and Training, Module (OECD-Module) – Final Preliminary Report. OECD Report (DG/HK) November 2002.
- Halász Gábor–Kovács Katalin (2002) Az OECD tevékenysége az oktatás területén. In: Bábosik–Kárpáti (szerk.) Összehasonlító pedagógia – A nevelés és oktatás nemzetközi perspektívái. <http://www.oki.hu/halasz/download/OECD%20tanulmany.htm>
- Hudson, L.–Kirschstein, R (2002) Emberi és társadalmi erőforrások. Hol vagyunk és merre tartunk? Az INES Network-B keretében készült munka-anyag fordítása. (Ford:Vég Adrienn) Kézirat. Oktatáskutató Intézet Dokumentáció.
- Imre Anna (2001) Nemzetközi indikátorok használata az oktatási folyamatok elemzésében – Az OECD INES Network C tevékenysége. Új Pedagógiai Szemle, 2001 július-augusztus. <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2001-07-vt-Imre-Nemzetkozi.html>
- Imre Anna szerk. (2003) Jelzések az oktatásról – Oktatásunk helyzete az OECD adatainak tükrében Országos Közoktatási Intézet.
- Magyar részvétel az OECD programjaiban (2002) (összeállította Hajtó P.) <http://www.om.hu/cikk.ivy?artid=j45uj44.html&colid=j45uj4.html>
- Mihály Ildikó (2003) Az OECD mutatói az oktatás helyzetéről 2002-ben. Új Pedagógiai Szemle 2003/április. <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2003-04-oe-Mihaly-OECD.html>
- Nestler K.–Kailis, E. (2002) First survey of continuing vocational training in enterprises in candidate countries. Statistics in focus. Theme 3 2/2002, Eurostat. http://www.eu-datashop.de/download/EN/sta_kurz/thema3/nk_02_02.pdf
- Nestler K.–Kailis, E. (2002) Disparities in access to continuing vocational training in enterprises in Europe. Statistics in focus 2/2002, Eurostat. http://www.eu-datashop.de/download/EN/sta_kurz/thema3/nk_02_22.pdf

- Report of the Eurostat Task Force on Measuring Lifelong Learning (2001)
http://forum.europa.eu.int/Public/irc/dsis/edtcsl/library?l=/public/measuring_lifelong
- Szigyártó Gy. és mások (2002) A gazdasági szervezetek saját munkavállalói számára biztosított képzések az 1999. évben I-II. kötet. FMM.
- Tímár János (szerk.)1999. Átmenet a tanulásból a munka világába. OECD-tanulmányok, PHARE, Budapest.
- Draft strategy paper for Network B. (2004) 2004. január 15. Kézirat.

Melléklet

1. sz. táblázat

Az ISCED 3 („felső középfok”) szint alatti végzettséggel rendelkező, képzésben részt nem vevő 20-24 évesek aránya (2001)

<i>Országok</i>	<i>Felső középfok alatti végzettségűek %</i>	<i>Létszám (fő)</i>
Norvégia	4,5	11776
Szlovákia	5,5	25569
Csehország	5,9	45947
Egyesült Királyság	8,0	272601
Lengyelország	8,4	248728
Svájc	8,4	35565
Svédország	8,6	44174
Ausztria	9,9	44498
Finnország	10,1	32000
Kanada	10,9	226600
Dánia	11,9	34251
Egyesült Államok	12,3	2336028
Magyarország	12,5	93179
Németország	14,2	657700
Írország	14,4	49696
Franciaország	14,5	531169
Belgium	15,0	96625
Hollandia	15,1	145447
Görögország	17,9	119627
Ausztrália	18,3	252525
Luxemburg	19,2	4838
Olaszország	26,6	922813
Spanyolország	30,5	924400
Izland	30,6	6268
Portugália	48,8	391407
OECD átlag	14,7	7553430

Forrás: A Network-B által végzett YALLE adatgyűjtés (de Broucker, 2004)

2. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (1996)

Nem	Legmagasabb iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
		25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	1-8 osztály	79	88	82	80	79	76	75
	Középfokú	100	100	100	100	100	100	100
	Felsőfokú	189	129	153	175	187	190	193
	Összes	116	98	105	111	114	119	128
Nők	1-8 osztály	68	88	75	76	68	62	49
	Középfokú	100	100	100	100	100	100	100
	Felsőfokú	150	121	137	145	145	151	139
	Összes	103	99	105	106	101	100	100
Együtt	1-8 osztály	72	88	79	76	71	67	69
	Középfokú	100	100	100	100	100	100	100
	Felsőfokú	169	123	142	157	163	170	180
	Összes	109	99	104	108	106	109	122

Forrás: az FH „Egyéni bérek és keresetek” adatfelvételéből az INES Network-B részére készített adatfeldolgozás

3. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (1996)

Legmagasabb iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Alapfokú	76	86	77	75	74	77	73
Középfokú	89	86	83	79	87	95	113
Felsőfokú	70	81	74	66	68	75	81
Összes	78	87	83	75	77	80	88

4. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (1998)

Nem	Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
		ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54
Férfiak	2	67	84	66	65	66	64	64
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	134	134	129	143	147	0	0
	3/4	101	102	101	102	103	100	100
	5A/6	215	161	184	202	221	215	213
	5B/5A/6	215	161	184	202	221	215	213
	Összes	117	100	109	116	119	116	125
Nők	2	59	61	55	68	63	53	46
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	117	111	135	120	127	0	0
	3/4	100	100	101	101	101	100	100
	5A/6	155	130	147	152	154	158	148
	5B/5A/6	155	130	147	152	154	158	148
	Összes	104	100	108	109	105	100	104
Együtt	2	64	81	64	66	64	59	60
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	131	129	132	140	142	0	0
	3/4	101	101	101	101	102	100	100
	5A/6	181	136	161	172	179	183	196
	5B/5A/6	181	136	161	172	179	183	196
	Összes	111	100	108	112	111	107	120

5. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (1998)

ISCED97	Életkori csoportok (év)						
	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
2	79	65	73	84	84	76	77
3	89	90	87	81	88	92	107
4	77	75	91	68	76	0	0
3/4	88	88	87	80	86	92	107
5A/6	64	72	70	61	61	68	74
5B/5A/6	64	72	70	61	61	68	74
Összes	79	90	86	76	78	79	89

6. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (1999)

Nem	Iskolai végzettség		Életkori csoportok (év)					
	ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	2	78	84	79	77	79	77	76
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	142	124	127	134	138	145	152
	5B	260	151	197	247	231	301	251
	5A/6	236	178	190	235	236	243	243
	5B/5A/6	236	178	190	235	236	243	243
	Összesen	127	102	113	123	125	128	144
Nők	2	73	87	79	78	75	68	59
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	130	113	119	121	129	130	135
	5B	151	90	116	188	136	134	292
	5A/6	174	135	159	171	173	179	169
	5B/5A/6	174	135	158	171	173	179	170
	Összesen	116	103	115	117	117	111	116
Együtt	2	74	86	79	75	74	70	69
	3	100	100	100	100	100	100	100
	4	132	115	120	122	129	134	146
	5B	192	89	154	182	162	206	267
	5A/6	199	145	168	193	193	206	214
	5B/5A/6	199	145	168	193	193	206	214
	Összesen	120	102	113	118	118	118	134

7. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (1999)

Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
ISCED97							
2	80	91	84	79	78	80	77
3	86	88	84	78	82	91	99
4	78	80	79	71	77	81	87
3/4	86	88	85	79	83	91	96
5B	50	53	49	60	48	40	115
5A/6	63	67	70	57	60	67	69
5B/5A/6	63	67	70	57	60	67	69
Összesen	78	89	85	75	77	78	80

8. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (2000)

Nem	Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
	ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	2	73	84	77	74	75	71	63
	3	92	97	96	95	93	90	87
	4	129	116	121	123	128	130	126
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	204	177	186	282	118	276	141
	5A/6	238	186	217	244	244	233	227
	5B/5A/6	238	186	217	244	244	234	227
	Összesen	121	103	114	122	121	120	129
Nők	2	68	86	74	76	71	64	50
	3	91	97	95	95	92	89	85
	4	117	109	112	112	117	117	117
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	151	116	105	165	144	161	62
	5A/6	167	143	166	167	166	170	155
	5B/5A/6	167	143	166	167	166	170	154
	Összesen	108	104	112	112	109	103	102
Együtt	2	70	85	76	73	71	66	58
	3	92	97	96	96	93	90	87
	4	121	110	114	114	119	121	123
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	168	123	147	228	131	188	124
	5A/6	200	157	189	201	196	199	203
	5B/5A/6	200	157	189	201	196	199	203
	Összesen	114	103	113	117	114	111	121

9. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (2000)

Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
2	84	92	86	82	82	83	78
3	87	90	89	80	85	91	97
4	81	85	83	73	78	84	91
3/4	89	90	90	81	86	93	99
5B	66	59	51	47	105	54	43
5A/6	62	69	69	55	58	67	67
5B/5A/6	62	69	69	55	58	67	67
Összesen	79	91	88	74	77	80	78

10. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (2001)

Nem	Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
	ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	2	75	83	78	75	76	73	65
	3	92	97	96	95	93	90	85
	4	129	115	121	126	129	129	130
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	189	92	171	147	180	218	152
	5A/6	233	182	224	240	236	228	221
	5B/5A/6	232	181	224	240	236	228	221
	Összesen	121	105	116	121	120	120	130
Nők	2	71	87	78	78	73	65	56
	3	91	96	95	95	93	89	86
	4	117	111	113	112	117	116	119
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	130	106	107	119	119	144	77
	5A/6	164	142	169	164	162	165	162
	5B/5A/6	164	141	169	163	162	165	162
	Összesen	108	105	113	112	108	103	107
Együtt	2	71	85	78	75	73	67	61
	3	92	97	96	96	93	90	85
	4	121	111	115	116	120	120	126
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	151	98	130	126	139	169	143
	5A/6	194	154	194	195	189	193	200
	5B/5A/6	194	154	193	194	189	193	200
	Összesen	114	105	115	116	113	111	123

11. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (2001)

Iskolai végzettség	Életkori csoportok (év)						
ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
2	83	92	87	84	83	82	81
3	87	88	86	81	86	92	95
4	80	86	81	72	78	84	86
3/4	88	89	87	81	86	93	94
5B	61	102	54	65	57	61	48
5A/6	62	69	66	55	59	67	69
5B/5A/6	62	69	66	55	59	67	69
Összesen	79	90	85	75	78	80	78

12. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középfokú végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (2002)

Nem	Iskolai végzettség		Életkori csoportok					
	ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	2	78	91	84	79	79	76	68
	3	93	97	95	95	94	92	86
	4	131	113	123	125	129	132	135
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	165	115	172	99	184	126	205
	5A/6	245	175	207	257	259	247	229
	5B/5A/6	245	174	207	256	259	247	229
	Összes	123	101	115	122	123	121	130
	Nők	2	71	90	80	76	75	67
3		92	97	95	94	94	91	91
4		116	109	113	114	114	116	113
3/4		100	100	100	100	100	100	100
5B		150	166	122	161	126	162	155
5A/6		176	136	163	174	177	181	172
5B/5A/6		176	137	162	174	177	181	171
Összes		112	102	116	114	116	108	109
Együtt		2	74	91	83	78	76	70
	3	93	97	95	95	95	92	88
	4	121	111	117	117	118	122	125
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	151	158	137	140	139	151	175
	5A/6	206	148	180	213	206	208	205
	5B/5A/6	205	148	180	213	206	208	205
	Összes	117	102	115	118	119	114	121

13. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (2002)

Iskolai végzettség	Életkori csoportok						
ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
2	85	96	89	84	84	83	85
3	92	97	93	87	88	95	105
4	82	94	86	79	78	84	83
3/4	93	97	94	88	88	95	100
5B	84	140	66	142	60	123	75
5A/6	67	76	73	60	60	70	75
5B/5A/6	67	76	73	60	60	70	75
Összesen	85	98	94	82	83	85	84

14. sz. táblázat

A 25-64 év közöttiek munkaviszonyból származó átlagos éves keresete a középiskolai végzettséggel rendelkezők csoportjához viszonyítva %-ban (2003)

Nem	Iskolai végzettség	Életkori csoportok						
	ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
Férfiak	2	77	89	83	77	77	77	70
	3	93	96	95	95	94	93	88
	4	129	118	122	126	130	128	130
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	189	126	198	159	168	249	149
	5A/6	255	195	239	276	267	245	241
	5B/5A/6	255	195	238	275	267	245	241
	Összes	126	105	124	127	125	122	135
	Nők	2	72	86	77	75	75	68
3		92	96	94	93	93	92	92
4		116	110	114	116	116	115	112
3/4		100	100	100	100	100	100	100
5B		151	115	122	177	144	155	169
5A/6		192	158	181	187	194	196	191
5B/5A/6		192	157	181	187	194	196	191
Összes		117	109	122	118	120	112	115
Együtt		2	74	88	81	76	75	71
	3	93	96	95	95	94	93	89
	4	121	114	117	119	120	120	122
	3/4	100	100	100	100	100	100	100
	5B	160	118	144	166	146	175	159
	5A/6	219	169	206	228	220	216	221
	5B/5A/6	219	169	206	227	219	216	221
	Összes	121	107	123	123	122	116	127

15. sz. táblázat

A 25-64 év közötti nők munkából származó átlagos éves keresete az azonos iskolai végzettséggel rendelkező férfiak keresetének százalékában (2003)

Iskolai végzettség	Életkori csoportok						
ISCED97	25-64	15-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
2	89	96	89	87	89	87	89
3	94	99	95	89	90	96	106
4	85	92	89	83	81	88	88
3/4	95	99	96	90	90	97	102
5B	76	90	59	101	78	61	116
5A/6	71	79	73	61	66	78	81
5B/5A/6	71	80	73	61	66	78	81
Összes	88	102	95	83	87	90	87

Summary

Éva Tót:

Education indicators in OECD INES Network-B

*Institute for Higher Education Research, Budapest, 2004.
Research Papers 264.*

This study presents the results of work done in the frame of Network-B, which is one of the expert networks of the OECD INES programme. Hungary is represented in INES Network B since 1997. As for its genre, this is not a report but rather a summary with the thematic structure organised according to major topics that give an insight to the activities of the Network-B workshop. First, the interpretation of indicators is briefly discussed, then the correlations with the educational policy of the four highlighted areas in the focus of Network B (Transition, Continuing Education and Training, Social Outcomes of Education, and Equity) are presented with the most important area indicators that were used in their analysis, thus making some data, previously only found in working materials, more widely available.

Finally, on the subject of data presentation, some aspects of the methodology on how to interpret international educational statistics are briefly debated. As well as making background information public, it sums up all the lessons of development and implementation of indicators that other professionals might benefit from.

A Felsőoktatási Kutatóintézet a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival a Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

A Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

A Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Tanészkező-politika

Felsőoktatási reformok

Felvételi

E-learning

Európai Unió

Sajtó alatt:

Alternatív oktatás

Pedagógus képzés

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatás-politika

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.

1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106

Ára: 670,- Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 233 Kozma Tamás:** Regionális egyetem
234 Liskó Ilona: Cigány tanulók a középfokú iskolákban
235 Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
236 Mátay Melinda: Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
237 Czeizer Zoltán: Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztés lehetőségei Magyarországon
238 Török Balázs: Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
239 Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
240 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A leszakadás regionális dimenziói
241 Györgyi Zoltán: Tanulás felnőttkorban
242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): Felsőoktatási akkreditáció Európában
243 Venter György: A tanári mesterség alapozása I.
244 Venter György: A tanári mesterség alapozása II.
245 Radácsi Imre: Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna: A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken
247 Liskó Ilona: A szakmai előkészítő oktatás bevezetése
248 Kozma Tamás: Kisebbségi oktatás Közép-Európában
249 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000)
250 Liskó Ilona: Kudarok a középfokú iskolákban
251 Tót Éva: A Socrates program értékelésének tanulságai
252 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I.
253 Victor Karady – Peter Tibor Nagy: Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 II.
254 Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)
255 Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején
256 Polónyi István: A felnőttképzés megtérülési mutatói
257 Liskó Ilona: A szakképző iskolák kollégiumai
258 Biró Zs. – Hrubos I. – Lovász G. – Pásztor A.: Az oklevélmelléklet rendszere néhány európai egyetemen
259 Liskó Ilona: Perspektívák a középiskola után
260 Török Balázs: A kisgyermekkorai nevelés és gondozás nemzetközi összehasonlításának alapja
261 Török Balázs: A gyermeküket óvodáztató szülők körében végzett országos felmérés eredményei
262 Polónyi István: Patyomkin finanszírozás – Hogyan tovább a felsőoktatás finanszírozásával?
263 Györgyi Zoltán – Mártonfi György: A Leonardo mobilitási program hatása a résztvevőkre

A Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy
levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.
1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106